

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Л И С Т

22.05.2009 N 1/9-353

Міністерству освіти і науки
Автономної Республіки Крим,
управлінням освіти і науки
обласних, Київської
та Севастопольської міських
державних адміністрацій,
інститутам післядипломної
педагогічної освіти,
загальноосвітнім навчальним
закладам

Міністерство освіти і науки України надсилає для практичного використання інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у 2009/10 навчальному році.

Просимо довести їх до відома вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Заступник Міністра

П.Б.Полянський

Додаток

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо вивчення української мови в загальноосвітніх
навчальних закладах у 2009/10 навчальному році

Оновлення змісту освіти, структури, методів, організаційних форм навчання української мови спрямоване на створення оптимальних умов для піднесення ефективності навчально-виховного процесу, реалізації особистісного потенціалу кожного учня.

Одним із стратегічних завдань реформування змісту мовної освіти є вироблення на основі державних стандартів системи та обсягу знань про мову і мовлення, мовних і мовленнєвих умінь та навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його компетентностей. Тому предметні цілі сучасного курсу української мови максимально наближені до життєвих потреб учнів, відображають їхні життєві орієнтири, спрямовують курс на інтенсивний мовленнєво-мислительний, інтелектуальний і духовний розвиток школярів. При цьому розвиток мовленнєвої діяльності учня розглядається як інтегрований показник його особистісного зростання.

З огляду на це зміст навчання: української мови і технології його засвоєння базуються на прогресивних (особистісно зорієнтованому, компетентнісному, соціокультурному, функціонально-комунікативному) підходах до навчально-виховного процесу, що сприяє розв'язанню комунікативних завдань, успішність яких залежить від розуміння учнями спілкування як засобу вираження основної функції мови - комунікативної. Досягти цього можна тоді, якщо навчити дітей не тільки мовних засобів для одержання й передачі інформації, а й самого процесу одержання і передачі інформації.

У 2009/10 навчальному році вивчення української мови у
5 - 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів

здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України (лист N 1/11-6611 від 23.12.2004 року): Українська мова. 5 - 12 класи /Автори Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосолова, Я.І.Остаф. За редакцією Л.В.Скуратівського. - К.: Ірпінь: Перун, 2005. - 176 с.

Однією із передумов якісної роботи вчителя і ефективності навчання учнів української мови є наявність підручників і навчально-методичних комплектів. Так, вивчення української мови у 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2009/10 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України: Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Зодіак-Еко, 2009; Ермоленко С.Я., Сичова В.Т. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Грамота, 2009; Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Генеза, 2009; Пентиліук М.І, Гайдаєнко І.В. та ін. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Освіта, 2009.

Усі представлені підручники відповідають вимогам чинної програми з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи, хоча кожен з них має, звісно, свої особливості. Усі зазначені видання продовжують реалізацію концепції вивчення української мови, що закладена кожним авторським колективом в серії підручників нового покоління для 12-річної школи (5 - 8 класи). Підручники продовжують вивчення розділу "Синтаксис і пунктуація", розпочатого у виданнях для 8 класу, оскільки впродовж двох років учні засвоюють відомості з синтаксису української мови: просте (8 кл.) і складне (9 кл.) речення.

В основу методичного апарата підручника Глазової О.П., Кузнецова Ю.Б. покладено особистісно зорієнтований підхід до вивчення української мови. Подані в підручнику завдання та вправи розраховані на різний рівень мотивації навчання (завдання підвищеної складності, для інтерактивного навчання, міжпредметні завдання, для тих, хто товаришує з комп'ютером, хто любить мріяти та фантазувати, хто хоче навчитися мислити самостійно тощо). З метою розвитку критичного мислення учнів система поданих у підручнику вправ передбачає застосування прийомів дослідницької діяльності (мовного експерименту, відкритих, проблемних запитань і завдань, проектної діяльності тощо), передбачено залучення школярів до використання різноманітних джерел інформації. Підручник містить потужне "Довідкове бюро", у якому зібрані узагальнювальні таблиці і пам'ятки, різноманітні словнички перелік корисних інтернет-ресурсів.

Зважаючи на те, що 9 клас є своєрідним підсумком для засвоєння курсу української мови, матеріал підручника має узагальнювальний характер, спрямований на те, щоб дати можливість учням навчитися застосовувати мовну теорію у практиці живого спілкування - у всіх видах мовленнєвої діяльності. Гуманістичному навчанню мови та формуванню учнівської самосвідомості допомагає і введення рубрики "До вашого портфоліо". За задумом авторів, для дев'ятикласників мовне портфоліо матиме форму збірки найбільш вдалих творчих робіт (творів різних жанрів і стилів, творчих проектів, текстів наукових повідомлень, рефератів тощо). Основна ідея художньої концепції підручника така: гармонійно поєднуючи зміст і форму, впливати на різні сфери сприйняття дійсності підлітком з метою розвитку образного художнього мислення.

Структура підручника Ермоленко С.Я., Сичової В.Т. зумовлена поєднанням власне лінгвістичної (розкриття змісту основних понять із синтаксису складного речення) та комунікативної (мовленнєвої) лінії, дотриманням настанов на активне володіння мовою, її усними і письмовими жанрами, чергування різноманітних вправ, які розвивають комунікативні здібності учнів, несуть культурологічну

інформацію про Україну, українців, національний характер, духовні цінності, сприяють вихованню морально-етичних норм поведінки в суспільстві тощо.

У підручнику запропоновано нові форми роботи із текстами в рубриках "І пензлем, і словом", "Із бабусиною скрині і не тільки" та ін. З метою розвитку критичного мислення школярів запропонована рубрика "Усміхнімось", у якій вміщені невдалі, неокочирні фрази із учнівських творів, робота над якими привертає увагу до відомостей з історії, літератури (української і зарубіжної) і таким чином не лише забезпечує реалізацію міждисциплінарних зв'язків, а й підтверджує думку про універсальний характер мови, її зв'язок з мисленням і загальною культурою. Принциповою позицією авторів підручника є думка, що виробити навички грамотного письма можна тільки постійною цілеспрямованою роботою на уроках або самостійно. Тому в рубриці "Повторюємо орфографію" запропоновано виконання вправ, що орієнтують на повторення різних орфограм. Особлива увага приділяється завданням для самоперевірки, що подаються наприкінці кожного розділу переважно у формі тестів.

Навчальний матеріал у підручнику Заболотного О.В., Заболотного В.В. чітко структурований, подається в логічній послідовності. У побудові параграфів видання простежується чітка етапність роботи. Спочатку окреслюються ключові питання теми та повторюються раніше здобуті знання, які мають стати опорними для вивчення нового. Потім учням пропонується виконати завдання проблемно-пошукового характеру, ознайомитися з теоретичними відомостями та практично осягнути тему в системі тренувальних вправ різних видів. Кожен параграф закінчується висновками, у яких у вигляді стислих формувань подається виклад найголовніших положень, що даватиме змогу повертатися до матеріалу в процесі повторення та систематизації вивченого. На основі таких висновків дев'ятикласники матимуть змогу робити власні узагальнення.

Теоретичні відомості в параграфах згруповано в окремі підрозділи із зазначенням ключових понять, а деяку інформацію оформлено у вигляді таблиць і схем, що значно полегшуватиме її сприйняття, опрацювання та запам'ятовування. Положення, у яких учні найчастіше припускаються помилок, подаються із позначкою "Зверніть увагу!". Активізують роботу із фактажем спонукальні рубрики типу "Розрізняйте!", "Порівняйте!", "Пригадайте", "Міркуйте!". Дотримується баланс між завданнями репродуктивного і пошукового характеру, що сприяє активізації процесів мислення та пізнання. Уміщено вправи на повторення вивченого, систематизацію і синтез щойно засвоєного, наводяться зразки виконання того чи іншого завдання і розборів речень. Значну увагу приділено питанням інтонації, виразного читання, сприйняття прочитаного. Найвні внутрішньопредметні зв'язки з орфографією, фонетикою, лексикологією, фразеологією, морфологією, а також міжпредметні зв'язки з краєзнавством, літературою, історією, географією, образотворчим мистецтвом. Для організації навчальної діяльності пропонуються пояснювальне-ілюстративний, репродуктивний і пошуковий методи.

У підручнику Пентиліук М.І., Гайдаєнко І.В., Ляшкевич А.І., Омельчука С.А. усі мовні явища розглядаються у тексті, коли за допомогою таблиць, схем, алгоритмів учні формують уявлення про певне поняття, потім закріплюють вивчене, знаходячи відповідні правила в рубриці "Прочитайте і запам'ятайте". Основні поняття теми винесено в рамку. До вправ подаються посилання на сторінки, нові терміни виділено кольором. Підручник зорієнтований на різні види роботи: індивідуальну, в парах, у групах, під керівництвом учителя та самостійну. У позначках до вправ враховано рівень знань та ступінь зацікавленості учнів: "Завдання підвищеної складності", "Ситуативні завдання", "Ігрові завдання", "Робота над проектом", "Робота з комп'ютером".

Різні види робіт із розвитку мовлення включені в матеріал підручника наскрізною лінією: цікаві тексти, пам'ятки виконання

робіт, уроки роботи над помилками. У підручнику подано "Тлумачний словник" і "Відповіді до вправ та ігрових завдань".

Вивчення української мови у 10 - 11 класах здійснюватиметься за однією з двох програм, затверджених Міністерством освіти і науки України: Рідна мова. 5 - 11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів /Автори: Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.І.Новосьолова. - К.: Шкільний світ, 2001. Рідна мова: 5 - 11 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів /Автор: І.П.Ющук. - К.: Освіта, 2003.

Учителю, який працюватиме у 10 - 11 класах за програмами 11-річної школи, доцільно ознайомитися зі змістом та структурою програми для 12-річного навчання, оскільки її розроблено з урахуванням змін, які відбулися в освітній галузі останнім часом. При цьому слід більше використовувати ресурс варіативної частини навчального плану та можливість поділу класів на групи, за умови кадрового і фінансового забезпечення.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська мова вивчатиметься за програмою: Українська мова: 6 - 12 класи. Програми для вечірніх загальноосвітніх навчальних закладів /Автори: Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, В.Л.Федоренко та ін./ Програми з філологічних та суспільно-гуманітарних дисциплін для вечірніх загальноосвітніх навчальних закладів: 6 - 12 класи. - К.: Педагогічна преса. - 2006. - С. 3 - 80.

У наступному навчальному році продовжується етап допрофільного навчання (8 - 9 кл.) - становлення профільних намірів учнів. Суть допрофільної освітньої підготовки учнів 8 - 9 класів зводиться до формування готовності школяра до освіти в старшій школі в умовах профільного навчання. Така готовність складається із сукупності відповідних компетентностей, серед яких вирізняється комунікативна компетентність, зокрема вона розглядається як готовність використовувати засоби мови й мовлення з метою одержання і передачі інформації, уміння брати участь в навчальному діалозі, будувати монологічні висловлювання різних типів, жанрів мовлення з урахуванням завдань мовлення і ситуацій спілкування (знайомих і нестандартних).

Згідно з наказом МОН від 18.02.2008 р. N 99 ([v0099290-08](#)) "Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів" розроблено навчальну програму з української мови: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8 - 9 класи. / Програму підготували С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша; за редакцією С.О.Карамана. - К.: Грамота, 2009.

У цій програмі враховано суспільні функції української мови, взято до уваги специфіку навчального предмета, що має виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності у всіх сферах життя демократичного суспільства, сучасні організаційні форми, методи і технології навчання української мови, визначено стратегічні напрями (змістові лінії: мовна, мовленнєва, соціокультурна, діяльнісна) та основоположні дидактичні принципи: взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку; демократизації і гуманізації; особистісної орієнтації; комунікативно-діяльнісний; органічного поєднання навчання мови й мовлення; здійснення поліфункціональності рідної мови у процесі навчання; практичної спрямованості навчання, які покладено в основу побудови змісту базових програм з української мови для учнів 8 - 9 класів.

Для досягнення основної освітньої мети в загальноосвітніх навчальних закладах (класах) з поглибленим вивченням української мови у 8 - 9 класах найбільш відповідними є комунікативно-функціональний, особистісно орієнтований, соціокультурний і компетентнісний підходи до навчання української мови.

Кожен із курсів для певного класу складається з чотирьох змістових ліній (мовленнєвої, мовної, соціокультурної і діяльнісної, або стратегічної), які подаються у формі таблиць. У мовленнєвій і мовній змістових лініях основними є три колонки: в одній з них подано зміст навчального матеріалу, а в двох інших відповідно – державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів і кількість годин, що виділяється на вивчення певної теми.

Завданнями поглибленого вивчення української мови є:

- вироблення в учнів компетенцій комунікативне виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях;

- ознайомлення з мовною системою як основою для формування мовних умінь і навичок – орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних;

- формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства загалом.

Програмою для поглибленого вивчення української мови у 8 – 9 класах, крім вивчення тем, визначених програмою основного курсу, передбачено засвоєння учнями окремих синтаксичних понять, ознайомлення з деякими важливими для практики спілкування відомостями; розширення кола вивчених питань, пов'язаних з удосконаленням культури мовлення учнів. Засвоєння названих та інших лінгвістичних понять і теоретичних відомостей забезпечує науковість знань і служить базою для формування мовних та мовленнєвих умінь і навичок. Значно розширено розділ із загального мовознавства. Крім тем, які вивчалися на вступних уроках, передбачено ознайомлення учнів 8 – 9 класів із поняттями української національної мови, української літературної мови, літературної норми, з відомостями про письмову та усну форми мови колоритно-стильовими різновидами мовлення, поглядами на культуру мовлення видатних учених, громадських діячів, письменників.

Вивчення програмового матеріалу організовується з урахуванням міжпредметних зв'язків, що забезпечить поглиблене розуміння мовних явищ, розширення кругозору учнів, формування в них умінь використовувати знання з інших предметів на уроках української мови.

Поглиблене вивчення української мови у 8 – 9 класах може здійснюватися за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України: Тихоша В.І., Караман С.О. Рідна мова: Підручник для 8 кл. гімназій, ліцеїв та шк. з поглиб. вивч. укр. мови /За ред. д-ра філол. наук, проф. М.Я.Плющ. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Освіта, 2004. – 240 с.; Рідна мова: Підручник для 9 кл. гімназій, ліцеїв та шк. з поглиб. вивч. укр. мови /М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – 2-ге вид. – К.: Освіта, 2006. – 288 с.

Авторський колектив програми для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови працює над створенням нових підручників, які відповідатимуть вимогам нової програми для поглибленого вивчення в повному обсязі.

Допрофільне навчання як вид диференційованого навчання передбачає врахування нахилів, здібностей учнів і створення умов для навчання в старшій школі за обраним профілем. Здійснюється допрофільна підготовка у формі введення курсів за вибором, поглибленого вивчення окремих предметів, зокрема мови і літератури на диференційованій основі, що дає змогу максимально врахувати індивідуальні розумові особливості учнів, виявити їхні інтереси і нахили до певних предметів з метою профорієнтації. Поступова активізація різних видів диференційованого навчання (внутрішньокласна, курси за вибором, факультативи, класи з поглибленим вивченням предметів) забезпечує реалізацію особистісно зорієнтованого навчання, усвідомлення учнями своїх інтересів і пізнавальних потреб, а також спробу виявити себе в різних видах діяльності.

Курси за вибором дають змогу учням не тільки оволодіти

технологією вибору, а й апробувати різний зміст з метою самовизначення. Для забезпечення успішного самовизначення підлітками необхідно здійснювати допрофільну підготовку комплексно: доповнити курси за вибором системою заходів, спрямованих на самопізнання (педагогічна і психологічна діагностика), розвивати вміння висловлювати і аргументувати власні думки, твердження, приймати рішення, планувати власну діяльність (тренінги, проектна діяльність), розвивати вміння учнів орієнтуватися в навколишній освітній і трудовій інфраструктурі.

Програми курсів за вибором та факультативів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, вміщено у збірниках: Програми спецкурсів та факультативів з української мови /Упоряд. В.Федоренко, Г.Федяй. - К.: Вид. дім "Шкільний світ", 2006. - 120 с.

Українська мова й література. Програми факультативних та спеціальних курсів: 7 - 11 класи. Вип. 1. - К.: Ред. журн. "Дивослово", 2007.

Українська мова й література. Програми факультативних та спеціальних курсів: 8 - 11 класи. Вип. 2. - К.: Видавництво "Дивослово", 2008.

Курси за вибором, будучи компонентом допрофільної підготовки, повинні включати поглиблені відомості з навчальних предметів, зокрема з української мови, відомості про способи діяльності, необхідні для успішного засвоєння програми філологічного профілю. Зміст цих курсів може включати матеріал, який в школі не вивчається (журналістика, поезика, редагування, різного роду практикуми тощо). З цією метою можна скористатися програмами факультативних курсів для філологічного профілю, схваленими МОН України, наприклад: "Культура мовлення і стилістика", 9 кл. (М.Пентилюк); "Лексикографія української мови", 9 кл. (М.Степанюк); "Практикум з правопису української мови", 8 - 9 кл. (С.Омельчук, М.Чаловська) та ін.

Дуже важливим напрямом роботи в умовах допрофільної підготовки є формування в підлітків інтелектуальної компетентності, яка передбачає здатність учнів працювати з різноманітною інформацією, уміння застосовувати здобуті знання в нестандартних ситуаціях, володіння прийомами самостійного здобуття нових знань, високий рівень розвитку пізнавальних процесів, уміння працювати в умовах пошуку, дослідження; формування креативної компетентності - здатності до розв'язання будь-якої навчальної задачі творчо; бажання і вміння діяти не за зразком, а оригінальне, передбачати новизну під час розв'язання навчальних завдань тощо.

Ефективність допрофільного навчання вимагає налагодження дієвої діагностики рівня навчальних досягнень учнів основної школи профконсультативної психодіагностики з метою визначення професійних інтересів і якостей школярів, своєчасної оцінки комплексу індивідуальних особливостей підлітків з погляду його готовності до успішного навчання за філологічним профілем. Важливим при цьому є усвідомлення учнем себе як суб'єкта вибору, ситуативний підхід, коли роль діагноста виконує вчитель, спираючись на суб'єктивний досвід, знання особливостей кожного учня, конкретної навчальної ситуації, яка завжди є певною мірою унікальною. Особистісно зорієнтоване навчання передовсім передбачає увагу вчителя до учня, яка допомагає йому краще виявити себе, розкрити свої пізнавальні і творчі можливості.

На етапі допрофільного навчання важливо правильно оцінити комплекс індивідуальних особливостей підлітка з позиції готовності його до успішного навчання за певним профілем, запобігти дезадаптації в умовах виникнення навчальних труднощів.

Технології, що використовуються в системі курсів за вибором, повинні бути орієнтовані на те, щоб учень мав таку практику, яка допоможе йому краще оволодіти загальнонавчальними вміннями і навичками, необхідними для успішного засвоєння програми з

української мови старшої профільної школи.

Для організації допрофільної підготовки з української мови можна рекомендувати: під час організації курсів за вибором варто ділити класи на підгрупи, що сприятиме індивідуалізації процесу навчання; активніше застосовувати проектні і дослідницькі форми роботи; організовувати гуртки, клуби, студії з метою професійної орієнтації школярів, з наближенням їх до можливого вибору філологічного профілю, задоволення їхніх індивідуальних освітніх інтересів, поглиблене вивчення української мови на диференційованій основі; залучати до викладання факультативних курсів допрофільної підготовки з української філології науковців, працівників середньої і вищої професійної освіти.

Отже, до першочергових завдань допрофільної підготовки учнів з української мови загальноосвітньої школи слід віднести:

1) розвиток пізнавального інтересу до української мови як до феномену, вироблення в учнів здатності діставати естетичне задоволення від читання художньої літератури українською мовою, від сприймання усного українського слова;

2) урахування виняткової ролі державної мови в суспільному й особистісному розвитку кожного громадянина і необхідності належною мірою опанування її; необхідність збереження і подальшого її розвитку як безцінного культурного надбання попередніх поколінь українського народу і відповідальності кожного громадянина України в цій справі, у тому числі й школярів, перед світовим співнотою;

3) формування потреби різнобічного розвитку власних здібностей і нахилів, збагачення пам'яті знаннями з різних галузей наук, а розуму – сучасними методами оперування знаннями, використовувати сучасні інформаційні і комунікаційні технології (Інтернет, дистанційні форми тощо);

4) вироблення цілісного світогляду, знаходження сенсу життя як важливих умов удосконалення власної мовленнєвої здатності;

5) потреба дотримання загальнолюдських моральних норм як необхідної передумови уникнення конфліктних ситуацій та оптимального розв'язання їх в разі назрівання; розвиток уміння вести діалог, висловлювати власні думки і переконливо аргументувати їх;

6) прилучення учнів до загальнолюдських цінностей, яке найпродуктивніше можна реалізувати в процесі інтегративного вивчення української мови з використанням засобів музики і живопису, також спираючись на історичні дані.

В умовах поступового переходу старшої школи на профільне навчання актуально звучить проблема якісної теоретичної розробки та втілення в щоденну практику системи вивчення мови як профільної дисципліни та визначення ступеня її представленості як окремої навчальної дисципліни в профілях інших спеціалізацій.

Розроблено три профільні програми з української мови для 10 – 11 класів: Програма з української мови для профільного навчання учнів 10 – 12 класів. Рівень стандарту. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль) /Укладачі: М.І.Пентиліук, О.М.Горошкіна, А.В.Нікітіна. Програма з української мови для профільного навчання учнів 10 – 12 класів. Академічний рівень. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профілі – іноземна філологія, історико-філологічний); художньо-естетичний напрям /Укладачі програми: Л.В.Скуратівський, Г.Т.Щелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосолова, Я.І.Остаф. Програма з української мови для профільного навчання учнів 10 – 12 класів. Профільний рівень. Філологічний напрям, профіль – українська філологія /Укладачі програми: Мацько Л.І., Семенов О.М.

Мета курсу української мови в класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напрямку (економічний профіль) полягає в узагальненні й систематизації знань, набутих у процесі вивчення

основного курсу української мови, а також їхньому поглибленні відповідно до вимог, що ставляться перед абітурієнтами і студентами середніх та вищих навчальних закладів природничо-математичного профілю, піднесенні культури мовлення учнів, насамперед через удосконалення вмінь ефективного оперування мовними і мовленнєвими знаннями, зокрема стилістичними, текстотворчими, риторичними.

Навчальними завданнями цієї програми є: виховання в учнів почуття національної свідомості, що значною мірою сприяє підвищенню мотивації вивчення української мови; формування комунікативної, мовної, мовленнєвої, предметної, прагматичної, соціокультурної компетентностей учнів на основі свідомого опанування мовної і мовленнєвої теорії; корекція орфографічної та пунктуаційної грамотності старшокласників; збагачення словникового запасу учнів термінологічною лексикою та фразеологією.

Отже, у процесі навчання української мови в класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напрям (економічний профіль) необхідно розв'язати важливі загальноосвітні, виховні й практичні завдання, а саме: підготувати старшокласників до використання мовних ресурсів в усіх ланках виробничої та невиробничої сфери; сформувати в них уміння й навички доцільного використання мовних засобів у різних життєвих ситуаціях із дотриманням українського мовленнєвого етикету; виховувати в старшокласників шанобливе ставлення до української мови як до державної; створити умови для свідомого опанування учнями міцних знань про українську мову (її лексичний склад, граматичну будову, текстотворчі ресурси як основи для формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок); виробити в старшокласників потребу в постійному вдосконаленні рівня знань, культури мовлення.

Профільне навчання української мови на академічному рівні (суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профілі - іноземна філологія, історико-філологічний); художньо-естетичний напрям) здійснюватиметься на основі поєднання особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, соціокультурного та інших підходів, а також принципів єдності навчання, виховання і розвитку; взаємозв'язаного опанування мови й мовлення, усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності; диференціації; наступності й перспективності між основною і старшою ланками загальноосвітньої школи та між профільною і професійною освітою і т. ін. У старшій школі домінуючою має стати особистісна орієнтація навчання, яка передбачає забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання і саморозвитку.

Цією програмою з української мови для старшої школи передбачено істотне поглиблення мовної і мовленнєвої компетенцій учнів 10 - 12 класів, зокрема узагальнення, систематизація, удосконалення знань і вмінь зі стилістики мови і мовлення, культури мовлення, риторики, удосконалення правописних умінь і навичок. Передбачається, починаючи з 10 класу, поглибити і розширити знання школярів про виражальні засоби української мови. Учні ознайомляться зі стилістичними властивостями і синонімічними зв'язками слів, словосполучень, граматичних форм, синтаксичних конструкцій. Так, в 10 класі розпочнеться послідовне ознайомлення зі стилістичними можливостями звукової системи мови, лексичними, фразеологічними, словотворчими засобами стилістики. В 11 класі - морфологічними засобами стилістики, стилістикою простих і складних речень, з різними способами передачі чужого мовлення. Здобуті на більш високому рівні уявлення про стилістичне забарвлення мови, зображувально-виражальні засоби, а також оволодіння учнями відповідними вміннями і навичками дадуть змогу на наступному етапі ефективніше засвоїти матеріал про окремі функціональні стилі

мовлення, що має чітко виражене практичне спрямування. Тому уроки повинні будуватися насамперед на аналізі мовного матеріалу, на навчанні старшокласників створювати висловлювання різних жанрів, правильно і комунікативне доцільно використовуючи вивчені мовні засоби (див. "Види робіт"), удосконалювати текст у стилістичному аспекті, сприяючи виразності мовлення. У 12 класі програмою передбачено ознайомлення старшокласників із матеріалом розділу "Основи практичної риторики", характерною особливістю якої є гармонійний зв'язок цієї науки із системою української мови, знання якої сприятиме підготовці старшокласників до успішного спілкування в житті. Поряд із засвоєнням старшокласниками матеріалу про стилістику мови і мовлення, культуру мовлення, риторичку, передбачається розвиток і вдосконалення вмінь і навичок сприймати почуте і прочитане, відтворювати і створювати усні і письмові висловлення різних типів, стилів і жанрів.

Програма з української мови для профільного навчання учнів 10 - 12 класів (філологічний напрям, профіль - українська філологія) орієнтує не тільки на вивчення української мови, а й на обізнаність з філологічною галуззю в її зв'язках з іншими гуманітарними галузями (історико-літературними, історико-культурними, історико-правовими, мистецькими та ін.).

Викладання української мови у класах філологічного напрямку, профіль - українська філологія спрямоване на вирішення комплексу завдань навчання, виховання і розвитку сучасної, конкурентоспроможної на ринку праці особистості: виховання громадянина і патріота Української держави, формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти; розвиток інтелектуально-креативних здібностей школярів, їхнього інтересу до вивчення української мови, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; виховання потреби, занурючись у світ українського слова, безперервно вдосконалювати власне мовлення; формування мовних і лінгвістичних компетенцій учнів, зокрема (поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою і працями провідних вітчизняних лінгвістів тощо); формування мовленнєвих комунікативних компетенцій (зокрема: шляхом поглиблення знань про функціонально-стилістичну систему української мови, засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, генерування вартісних зразків власної мовленнєвої творчості, виховання потреби самоосвіти і самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності); оволодіння вміннями сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення; сприймати мову як мистецьке явище, що має етичну й естетичну цінність; формування вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, вести діалог із співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету; працювати з різними типами текстів, з мовними формами різних жанрів, стилів і підстилів; оволодіння інтерактивними методами навчання; формування лінгвокультурознавчої компетенції через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української мовної картини світу, знання констант української національної культури,

концептуальних лінгвокультурем, виховання поваги до інших етносів їхніх мов, звичаїв, традицій, культури, історії; формування дослідницької компетенції, вдосконалення умінь і навичок самостійної філологічної роботи з науково-навчальним текстом, різними джерелами наукової, довідкової інформації з лінгвістики, зокрема електронними, розвиток умінь інформаційної переробки тексту.

Для реалізації профільного навчання на уроках української мови потрібно застосовувати такі методи для роботи з учнями, як лекції (настановчі, оглядові), семінари, колоквиуми, творчі роботи, самостійне вивчення навчальної літератури (основної і додаткової) постановка проблемних завдань, моделювання ситуацій. Оскільки особливої ваги набирає реалізація особистісно зорієнтованого підходу до навчання рідної мови, то слід також відводити належне місце диспутам, груповій роботі, рольовій грі, керованим дослідженням, проектам тощо. Зазначені методи і форми навчання успішніше формують не лише спеціальні вміння й навички, а й загальнонавчальні способи розумових дій – планувальні (здатність побудувати модель діяльності на день, тиждень, місяць, рік); мислительні (узагальнення і конкретизація, аналіз і синтез, виділення головного, формулювання проблем, припущень, добір доказів для їх підтвердження) тощо.

Загальновизнаною є і потреба в тому, щоб мовлення учнів було правильним не лише у правописному аспекті, а й стилістичному, а також в аспекті мовленнєвої культури. При цьому всі відзначені рівні та аспекти розвитку мовлення школярів можуть повноцінно реалізуватися лише за умови, якщо вони актуалізуються на найвищому рівні – рівні тексту, адже саме на цьому рівні здійснюється вдосконалення вмінь, які мають безпосередній вихід на мовленнєву практику. Оскільки сучасна педагогіка визначила учня суб'єктом, рівноправним партнером процесу навчання, то є всі підстави говорити про діалогізм підручника, про необхідність розширення межі діалогічного поля, залучення школярів до діалогу з авторами підручника чи вміщених у ньому текстів; про створення оптимальних умов для реалізації особистісного потенціалу кожного учня, запровадження партнерських взаємовідносин учителя й учнів тощо.

У нинішніх умовах базової і старшої школи домінуючою є особистісна орієнтація навчання, яка передбачає забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання і саморозвитку.

Особистісно орієнтований підхід до навчання також передбачає діалог, заохочення учнів до реалізації своїх потенційних можливостей не в майбутньому, а зараз, у процесі навчання, що є ще не використаним резервом піднесення його ефективності. Потрібно відроджувати мистецтво діалогу, починаючи від засвоєння мовленнєвого етикету, дотримання умов і правил проведення нарад, засідань, диспутів тощо. Все це вимагає створення концепції нових підручників для 10 – 12 класів профільної школи, розробки змісту і технологій навчання української мови, у процесі реалізації яких учні не лише засвоюють систему мовних понять, закономірностей, норм, фактів, реалій національної і світової культури, а й оволодівають методами і прийомами розумової діяльності, усвідомлюють себе як особистість, набувають досвіду творчої діяльності й емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього, учаться самостійно здобувати знання тощо.

Головним у навчальному процесі стає переорієнтація з пасивних форм навчання на активну творчу працю. Основною характеристикою активних методів навчання є відповідність природи людського сприйняття, націленість на розкриття особистого "Я" як учня, так і вчителя через їхню творчу взаємодію. Серед таких активних методів виділяються: евристичне спостереження, порівняння, конструювання, моделювання, смислове бачення, символічне бачення, метод творчої

реалізації тощо.

Відзначимо, що в сучасних умовах навчання української мови й мовлення з урахуванням прогресивних підходів важливо дбати про структуру уроку. Зокрема, ними повинно бути передбачено: а) забезпечення мотивації (створення проблемної ситуації, з'ясування необхідності набутих умінь під час виконання завдань на уроці для подальшого навчання, майбутньої трудової діяльності тощо, активізація опорних знань і вмінь учнів); б) представлення теми та очікуваних навчальних результатів; в) презентація необхідної для учнів інформації; г) забезпечення виконання системи завдань, спрямованої на формування мовних, комунікативних умінь і навичок; д) оцінювання результатів уроку, підбиття його підсумків, яке включає порівняння досягнутих результатів на уроці з очікуваними, їх аналіз і висновки, коригування набутих умінь і навичок, визначення нових тем (проблем) для їх розв'язання, складання плану подальшої роботи тощо.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови спричиняє значну увагу учителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності. Будучи високотехнологічними, тести з української мови можуть розроблятися, проводитися й перевірятися з використанням комп'ютерної техніки, порівняно нескладні у проведенні, потребують невеликих затрат часу, дають змогу вчителю динамічно визначити рівень засвоєння учнями нового матеріалу, активізують пізнавальну активність школярів, сприяють об'єктивності під час оцінювання навчальних досягнень.

Використання тестів можливе як під час здійснення поточного, так і підсумкового контролю, можуть пропонуватися учням з різними навчальними можливостями, передбачаючи різноманітні завдання за ступенем складності й творчим спрямуванням.

Вичерпну інформацію про головні напрями діяльності і конкретні напрацювання Українським центром оцінювання якості освіти, типологію і конкретне наповнення завдань і результати їх виконання учнями загальноосвітніх навчальних закладів України можна одержати на сайті УЦОЯО за такою електронною адресою: www.testportal.gov.ua.

Для ефективного використання у навчальному процесі пропонуються схвалені МОН України і вже апробовані в шкільній практиці збірники тестових завдань, які готують учнів до тематичних контрольних робіт і зовнішнього незалежного оцінювання: Новосьолова В.І., Скуратівський Л.В., Плетньова Л.В. Українська мова. Збірник тестових завдань для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. 11 клас. - К.: Генеза, 2007. - 118 с.; Коваленко Л.Т., Авраменко О.М. Українська мова й література. Збірник тестових завдань. - К.: Грамота, 2007. - 128 с.; Шелехова Г.Т., Новосьолова В.І., Бондаренко П.В., Ярмолюк А.В., Плетньова Л.В. Українська мова. Збірник тестових завдань. - К.: Грамота, 2008 - 192 с.; Авраменко О.М., Коваленко Л.Т., Українська мова й література. Збірник тестових завдань. 2-е вид., виправлене й доповнене. - К.: Грамота, 2008. - 212 с.; Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова: Навчальний посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання: К.: Генеза, 2009. - 272 с. Перелік підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою, зазначено в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки". - N 25 - 26 - 27, 2008, с. 65 - 70.

У наказі МОН України від 05.05.2008 р. N 371 ([v0371290-08](#)) "Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти" ("Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України" N 13 - 15 за 2008 р., стор. 20 - 36) подано загальні критерії оцінювання навчальних

досягнень учнів з української мови.

Оцінювання результатів навчальної діяльності учнів з української мови здійснюється на основі функціонального підходу до мовної освіти. Тобто робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення учнів.

При цьому оцінювання результатів мовленнєвої діяльності відбувається за такими показниками: аудіювання (слухання та розуміння прослуханого), говоріння й письмо (діалогічне і монологічне мовлення), читання вголос і мовчки, мовні знання і вміння, правописні (орфографічні і пунктуаційні) вміння учнів.

Матеріали для перевірки вищезазначених видів діяльності добираються відповідно до вимог програми для кожного класу, з урахуванням тематики соціокультурної змістової лінії, рівня підготовки, вікових особливостей та пізнавальних інтересів учнів. Про орієнтовні обсяги робіт і критерії оцінювання докладно було подано в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України" - N 19 - 20 - 21 за 2008 р., стор. 32 - 45.

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація.

Поточне оцінювання - це процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів у оволодінні змістом предмета, уміннями та навичками відповідно до вимог навчальної програми.

Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завданнями є: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок. Формами поточного оцінювання є індивідуальне, групове і фронтальне опитування; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо.

Для контрольної перевірки мовних знань і вмінь використовуються завдання тестового характеру, складені на матеріалі слова, сполучення слів, речення, груп пов'язаних між собою речень. Одиницею контролю є вибрані учнями правильні варіанти виконання завдань тестового характеру та самостійно дібрані приклади.

Оцінювання здійснюється таким чином, що за зазначену вище роботу учень міг одержати від 1 до 12 балів (за сумлінну роботу, яка не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу).

Контрольна перевірка здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ та письмовий твір, мовні знання і вміння. Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог; усний переказ, усний твір) і читання вголос.

Перевірка мовних знань та вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15 - 20 хвилин уроку) залежно від характеру виучуваного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використана на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі, поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичного оцінювання.

Оцінювання говоріння, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводиться окремих уроків, а оцінки виводяться один раз на рік і виставляються в колонки без дати.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання скоригована в програмі з української

мови для 5 - 12 класів (лист МОН від 18.05.2009 N 1/9-342).

Фронтальні види контрольних робіт:

Форми контролю	Класи і семестри													
	5	6	7	8	9	10	11	12						
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	4	4	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Письмо:	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
переказ														
твір	-	1	-	1	-	1	1	1	1	-	1	-	1	-
Правопис:	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
диктант**														
Аудіювання*	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
Читання мовчки*	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної і пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблиці зазначена мінімальна кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

Зразок заповнення сторінки журналу та календарно-тематичне планування уроків української мови для 9 класу буде надруковано в журналі "Українська мова й література в середніх школах, гімназіях ліцеях та колежіумах".

Докорінний перегляд існуючих засобів навчання спричинила поява інформаційних технологій на електронних носіях, які підтримують мету інформатизації освіти: забезпечення доступності знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчального процесу тощо. Все це переконує в необхідності розробки ефективних методів і засобів комп'ютерного навчання української мови.

Використання комп'ютерних технологій є резервом підвищення грамотності учнів, зокрема систематичне написання комп'ютерних диктантів, за допомогою яких індивідуалізується процес вдосконалення правописних умінь і навичок. Можна порадити електронні посібники, схвалені Міністерством освіти і науки України до використання в навчальному процесі: "Практикум з української мови": 10 - 11 класи (автори Л.Скуратівський, Г.Шелехова, В.Новосьолова, Л.Плетньова), розробник "Квазар-Мікро-Техно", 2006); Педагогічний програмний засіб "Українська мова, 7 клас" (автори - Г.Шелехова, В.Новосьолова, Я.Остаф, Л.Скуратівський), розробник ЗАТ "Мальва", 2007); Педагогічний програмний засіб "Українська мова, 8 клас" (автори - Г.Шелехова, В.Новосьолова, Я.Остаф), розробник ЗАТ "Мальва",

2008).

Доцільним та ефективним є використання в навчальному процесі електронного словника української мови, розробленого Інститутом мовно-інформаційних досліджень НАН України (автори – В.А.Широков О.Г.Рабулець, І.В.Шевченко, О.М.Костишин, К.М.Якименко), серія "Словники України" – Словозміна, транскрипція, фразеологія, синонімія, антонімія. – К.: Довіра, 2001 – 2005.

Використання електронного посібника на уроках української мови передбачає пошук шляхів уникнення одноманітності в роботі вчителя на уроці, наочне представлення мовних об'єктів і процесів, включення відеосюжетів, можливість виявлення рівня навчальних досягнень учнів, забезпечення диференціації, індивідуалізації навчання, мовленнєвого розвитку школярів, широке наведення зразків мовленнєвого етикету, формування мотивованого ставлення до вивчення мови, оперативний самоконтроль учнів у процесі виконання вправ і тестів тощо. Також електронний посібник має широкі можливості щодо роботи з додатковою інформацією (словниками, енциклопедіями, довідниками, бібліографією та ін.), проведення мовних ігор, тестів для самоконтролю та відпрацювання з метою закріплення мовних і мовленнєвих умінь навичок школярів.

Для отримання більш розширеної інформації радимо звернутися до Інтернет-сайтів мовної тематики: vesna.sammit.kiev.ua; ingresua.tripod.com/domivka.htm.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо вивчення української літератури
в загальноосвітніх навчальних закладах
у 2009/10 навчальному році

Головною метою вивчення української літератури в сучасній школі є підвищення рівня загальної освіти, зокрема літературної, – через низку конкретних завдань навчального предмета, які ґрунтуються на аксіологічній, літературознавчій та культурологічній змістових лініях, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти.

Українська література – джерело філософських, естетичних, морально-етичних понять, втілених в образах літературних героїв, завдяки яким ці поняття стають яскравішими, впливають на розум і почуття школярів, перетворюються на переконання. Усе це має неocenне значення для формування внутрішнього світу людини. Спираючись на літературно-художні образи, учні мають змогу засвоювати й поглиблювати поняття ціннісних вартостей – загальнолюдських, національних, громадянських, родинних, особистих. Формування в учнів загальнолюдських цінностей найпродуктивніше можна реалізувати шляхом вивчення літератури в контексті національної і світової художньої культури.

Оволодіння учнями комплексом знань про художню літературу, її теорію та історію, а також літературно-творчими вміннями, досвідом і способами діяльності передбачає формування загальної читацької компетентності, яка включає: загальнокультурну літературну – сприймання літератури як невід'ємної частини національної культури розуміння її специфіки як мистецтва слова, знання особливостей історико-літературного процесу та вміння оцінювати художній твір у широкому літературному й соціокультурному контексті; власне читацьку – знання теорії, здатність ефективно взаємодіяти з художнім твором, розуміти його підтекст, уміння вести діалог з письменником, давати особистісну оцінку прочитаному на основі читацьких вражень та авторської позиції; ціннісно-світоглядну – розуміння світоглядних категорій, що знайшли художнє відображення в літературних творах, уміння визначати й аргументувати оцінне ставлення до них; комунікативно-мовленнєву – розуміння специфіки мови художнього твору, володіння основними видами мовленнєвої діяльності, здатність до написання письмових робіт різного жанру; інформаційну – оволодіння вміннями самостійно і продуктивно

працювати з різноманітними друкованими й електронними джерелами інформації.

Реалізація компетентнісного підходу на уроках української літератури забезпечує підвищення рівня успішності читацької діяльності учня, а відтак – повноцінне сприймання літературних творів у контексті духовних цінностей національної і світової художньої культури.

У 2009/10 навчальному році вивчення української літератури в 5 – 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України: Українська література. 5 – 12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.В.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с.

Нагадуємо, що з метою розвантаження навчальної програми з української літератури для 5 – 12 класів та з урахуванням громадської думки рекомендовано винести на позакласне читання деякі твори (лист МОН від 22.12.2008 р. N 1/9-821) ([в 821290-08](#)).

Однією з передумов якісної роботи вчителя й ефективності навчання учнів української літератури є наявність підручників і навчально-методичних комплектів. Так, вивчення української літератури в 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2009/10 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України: Авраменко О.М., Дмитренко Г.К. Українська література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2009. Міщенко О.І. Українська література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2009. Пахаренко В.І. Українська література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2009. Ткачук М.П., Сулима М.М., Смілянська В.Л. Українська література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Освіта, 2009.

Усі представлені підручники відповідають вимогам чинної програми з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи, хоча кожен з них має, звісно, свої особливості.

У підручнику Авраменко О.М., Дмитренко Г.К. (видавництво "Грамота") навчальний матеріал подається невеликими за обсягом частинами у вигляді різноманітних рубрик, на відміну від попередніх підручників цього авторського колективу, коли пропонувалися великі літературознавчі розвідки. У окремих розділах подається інформація про біографію і творчість письменників, пропонується аналіз художнього твору, винесеного за програмою для текстуального вивчення.

Система запитань і завдань чітко лімітована дванадцятьма завданнями до кожного уроку; вони поділяються на три рівні: репродуктивний (перші три завдання у тестовій формі закритого типу), аналітичний (сім відкритих завдань і запитань), творчий (два відкритих завдання). Підручник щедро ілюстрований репродукціями українських і зарубіжних художників, фотоматеріалами колажами, схемами, таблицями, подача яких на уроці підпорядкована реалізації міжпредметних зв'язків, вивченню літератури в мистецькому контексті. При цьому діяльність учителя спрямована на розвиток наукового і пізнавального інтересу учнів, їхні творчі здібності.

Підручник Міщенко О.І. (видавництво "Генеза") укладено з урахуванням історико-хронологічного підходу, відповідно художні твори в ньому проаналізовано в контексті історико-літературного процесу. Підручник має чотири розділи: "Усна народна творчість", "Давня українська література", "Нова українська література" і "З

літератури ХХ століття". Підрозділи містять біографічну довідку про письменників, аналіз творів, передбачених програмою, що здійснений відповідно до новітніх досягнень літературознавства.

До обов'язкових рубрик належать "Запитання і завдання" і "Ваш літературознавчий словник". Додатковими є рубрики "Робота в групах"; "Дізнайтеся більше", "Подорож літературами світу", "Ваше портфоліо", "Відпочиваючи, вчимося", "Дискутуємо", "Поглиблюємо знання, розширюємо світогляд" і "Літературно-мистецька вітальня". Проте всі рубрики містять корисну інформацію, що збагатить життєвий досвід школярів, допоможе активізувати-дослідницькі пошуки учнів.

Підручник Пахаренко В.І. (видавництво "Генеца") містить оглядові розділи теоретико-літературного, культурологічного та історико-літературного характеру, нариси життя і творчості письменників, а також аналіз художніх творів, вивчення яких передбачене чинною програмою для 12-річної школи.

Запитання, завдання, додаткові матеріали під рубриками "Факт", "Доказ", "Сумнів", "Судження", "Консультація", а також репродукції полотен класиків вітчизняного й зарубіжного живопису допоможуть учням глибше осмислити художні твори. Визначальними засадами пропонованого підручника є: виховання в учнів високих гуманістичних, патріотичних, естетичних почуттів; усебічна орієнтація на діалог з метою залучити дев'ятикласників до активного здобування знань, спонукати розвиток самостійного творчого мислення; вивчення літератури як найяскравішого вияву національного менталітету, у широкому культурно-історичному контексті відповідної доби;

естетико-стильова періодизація літературного процесу (за періодами й напрямками), розгляд української літератури у нерозривному взаємозв'язку з європейською та світовою.

Виклад матеріалу в підручнику Ткачука М.П., Сулими М.М., Смілянської В.Л. (видавництво "Освіта") окреслює загальну картину розвитку літератури від давнини до сучасності. Оглядові розділи чергуються з літературними портретами письменників, чії твори вивчаються у 9 класі текстуально.

Систему запитань і завдань згруповано в рубрики "Словникова робота", "Підсумуйте прочитане", "Поміркуйте", "Аналізуємо твір", які сформуєть в учнів навички самостійного аналізу тексту, проникнення в його ідейно-тематичну й художню своєрідність. Рубрики "Робота в парах", "Робота в групах" сформуєть в учнів навички колективного висвітлення проблеми, уміння вести діалог, рецензувати й доповнювати відповіді один одного. Рубрики "Творчі завдання", "Для допитливих", "Міжпредметні паралелі", "Мистецька скарбниця" сприятимуть розвитку творчих здібностей учнів, розширять горизонт розуміння національного мистецтва у світовому культурному контексті.

Вивчення української літератури в 10 - 11 класах загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання здійснюватиметься за однією з двох чинних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України: Українська література: 5 - 11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською і російською мовами навчання/ Укладачі Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, М.М.Сулима, В.І.Сулима; керівник авторського колективу М.Г.Жулинський. - К.: Генеца, 2002. - 136 с; Українська література: 5 - 11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською і російською мовами навчання/ Укладачі О.М.Бандура, Н.Й.Волошина. - К.: Шкільний світ, 2002. - 86 с.

Українська література як навчальний шкільний предмет в комплексі виконує пізнавальні, виховні та естетичні функції у формуванні підростаючого покоління, поєднуючи в собі історичний, культурологічний, літературознавчий, морально-етичний та естетичний аспекти.

Основними завданнями вивчення літератури в школі визначаємо

такі:

- розвиток пізнавального інтересу до української літератури як виду мистецтва;

- формування глибокої переконаності в потребі різнобічного розвитку власних здібностей і нахилів засобами літератури, інших видів мистецтв;

- вироблення в учнів здатності одержувати естетичне задоволення від читання художньої літератури;

- формування загальної читацької компетентності учнів.

Як і будь-який навчальний предмет, література включає в себе предметні знання (вони пов'язані зі сферою літературознавства, теорії та історії літератури) і над предмети і знання (про способи навчальної діяльності, що значною мірою реалізуються в уміннях і навичках учнів).

Літературні знання, уміння й навички формуються у процесі системної роботи з художнім твором. У структурі сприймання літератури й мистецтва в цілому слід виділяти три компоненти: ерудицію (пізнавальний аспект), чутливість (сенсорно-емоційний) на мову й зміст виду мистецтва, співпереживання (морально-вольовий аспект), співвідношення яких складає якісну особливість художніх цінностей.

Важливим компонентом структури спеціальних читацьких умінь є розвиток літературно-критичного мислення, тобто формування здатності учнів до аналізу, інтерпретації та критичної оцінки прочитаного. Учні мають володіти відповідними вміннями: аналізувати літературні явища, бути спроможними сформулювати власну позицію щодо прочитаного, самостійно розібратися в будь-якому художньому творі. Учні мають орієнтуватися в сучасному літературному процесі в цілому, українському в контексті європейського і світового зокрема.

Реалізація ідеї профільного навчання ставить випускника основної школи перед необхідністю здійснення відповідального вибору - попереднього самовизначення щодо майбутньої професії. Важливість підготовки до цього кроку обумовлює значення допрофільного етапу у 8 - 9 класах. Від правильного вибору профілю зокрема філологічного, залежатиме подальша доля старшокласників.

Згідно з наказом МОН від 18.02.2008 р. [N 99\(v0099290-08 \)](#) "Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів" розроблено навчальну програму з української літератури:

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 8 - 9 класи / Керівники авторського колективу: М.Г.Жулинський, Г.Ф.Семенюк; за загальною редакцією Р.В.Мовчан; авторський колектив: Р.В.Мовчан, М.М.Сулима, В.І.Цимбалюк, Н.В.Левчик, М.П.Бондар.

Основними завданнями поглибленого вивчення літератури є: вироблення в учнів стійкого інтересу до читання, до української книжки зокрема; формування самостійного, критичного, творчого мислення школярів у процесі аналізу художнього твору на основі засвоєння ними необхідної суми знань; розвиток творчих здібностей, загальнокультурного рівня учнів через ознайомлення їх із світом мистецтва слова, розвиток високих моральних цінностей людини, втілених у художніх творах; виховання сучасної естетично розвиненої особистості, творчого читача зі сформованим почуттям національної свідомості та власної людської гідності.

Структурною особливістю програми є те, що вона завершує пропедевтичне вивчення української літератури (5 - 8 кл.), яке має підготувати учнів до сприймання системного курсу, який розпочнеться у 9 класі. Тому в цьому класі більша увага приділяється вивченню теорії літератури, а літературні твори вивчаються за хронологічним принципом, до основних розділів програми введено вступні літературознавчі статті (про жанрову специфіку літератури).

Щоб задовольнити індивідуальні естетичні смаки й уподобання

вчителів та учнів, на вивчення творчості окремих письменників відводиться резерв часу для вільного використання його вчителем. До творчості цих письменників розроблені такі ж анотації, як і до інших митців. На вивчення кожного з них учитель може визначити певну кількість годин: одні письменницькі постаті він обере для глибшого вивчення, інших може опрацювати оглядово, а деяких – замінити іншими персоналіями письменників за своїм уподобанням.

У кожному класі виділені години на текстuale вивчення літературних творів, позакласне читання, розвиток мовлення (написання творчих робіт), проведення уроків із літератури рідного краю.

Одним з основних компонентів допрофільної підготовки є курси за вибором і факультативи. Набір пропонує курсів має варіативний характер, кількість їх повинна бути достатньою, навіть надлишковою, щоб в учнів була можливість реального вибору. Набір курсів за вибором, які обирають учні, бажано визначити заздалегідь на основі анкетування, опитування учнів, співбесід із ними тощо. Необхідно створити такі умови в організації навчального процесу, які дали б змогу учням міняти наповнення індивідуального навчального плану курсами за вибором.

Додаткові курси допрофільної підготовки, зокрема для філологічного напрямку (профіль – українська філологія), можна умовно розділити на два основні види: предметно орієнтований і міжпредметний. Завдання предметно орієнтованих курсів – надати учневі можливість максимально реалізувати свій інтерес до літератури, з'ясувати готовність і здатність учня засвоїти літературний матеріал на підвищеному рівні. Таким чином, курси цього виду є пропедевтичними щодо профільних курсів за вибором, їх наявність у навчальному плані збільшує вірогідність того, що випускник основної школи зробить самостійний усвідомлений вибір профілю. Завдання другого виду курсів – розширити кругозір у учнів; знання про світову літературу, критику, мистецтвознавство тощо, які доповнюють уявлення про майбутню професію; підтримувати мотивацію учня, сприяючи внутріпрофільній спеціалізації (журналістика, редагування, риторика, різного роду практикуми, тренінги тощо). Отже, сутність допрофільного освітнього процесу у 8 – 9 класах полягає у формуванні готовності учнів до навчання у старшій школі в умовах профілізації.

Ця готовність складається з таких компетентностей учнів: інтелектуальна, яка включає здатність працювати з літературним матеріалом різного характеру, вміння використовувати самостійно здобуті знання, здатність та інтерес до пошукової і дослідницької діяльності тощо; особистісна, яка включає бажання й уміння виявляти творчу самостійність, організувати свою діяльність, володіти правилами етики, співробітництва; комунікативна – здатність використовувати засоби мови й мовлення в процесі обговорення художніх творів; рефлексивна – здатність здійснювати самоконтроль і самооцінку власної діяльності, знаходити й усувати причини труднощів; діяльнісна, яка включає здатність конструювати свою діяльність від постановки проблеми до одержання бажаного результату, переносити сформовані вміння на незнайому навчальну ситуацію; креативна – розвиток мотиваційної сфери, бажання і вміння домагатися оригінальності та новизни в кожній навчальній ситуації; емоційна, яка включає емоційну реакцію на кожний літературний факт, явище, пов'язані з вивченням художньої літератури, уміння набувати чуттєвий досвід.

Усі ці компетентності формуються на будь-якому літературному матеріалі (програмовому, позапрограмовому, курсів за вибором) і сприяють досягненню освітньої мети на допрофільному етапі. Курси за вибором дозволяють не лише освоїти технологію вибору, але й апробувати їх різний зміст з метою самовизначення, а головне – формування ціннісних орієнтацій, що особливо є важливим у виборі філологічного напрямку.

Одним із пріоритетів державної політики розвитку освіти є

створення однакових можливостей у здобутті якісної освіти в навчальних закладах різного типу, а також умов для профільного навчання, яке впроваджується в 10 - 12 класах загальноосвітньої школи й забезпечує допрофесійну підготовку учнів. Загальною тенденцією розвитку профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і професійної освіти.

Серед проблем, пов'язаних із впровадженням філологічного профільного навчання особливої актуальності набуває проблема визначення ролі, функцій та методичного забезпечення варіативної частини навчального плану. У Концепції профільного навчання велика увага приділяється курсам за вибором. Для учня головне - усвідомити себе суб'єктом самостійного вибору профілю навчання, тобто учень має одержати реальну можливість визначити для себе той чи інший курс за вибором, зокрема з літератури. Але для цього мають бути створені спеціальні умови, враховуватись вимоги до повноцінного забезпечення інваріантного компонента навчання. Курси за вибором, які є обов'язковими для відвідування, доповнюють, поглиблюють зміст певного навчального курсу чи предмета державного освітнього компонента, що визначає спеціалізацію профілю. Їх вибирають учні з кількох запропонованих. Факультативні курси - це навчальний матеріал певного обсягу й структурно завершеного змісту, що за бажанням учнів вивчається протягом певного періоду. Вони можуть бути різноманітної тематики й не пов'язуватись з вибраним ухилом навчання, а задовольняти схильність учнів до інших видів діяльності (для математичного, наприклад, це - курси з мов, мистецтва, спортивні тощо).

Зазначимо, що літературні курси за вибором призначені для класів гуманітарного напрямку. Їх можна вивчати в класах зі спеціалізацією української, іноземної філології та комбінованими спеціалізаціями. Факультативи можна пропонувати не тільки учням класів філологічного профілю, але й профілів нефілологічних та негуманітарних. На відміну від спеціальних курсів, зміст факультативів безпосередньо не пов'язаний із загальнообов'язковим навчальним змістом, їх учень має вибирати для розширення свого світогляду, ознайомлення з новими сферами знань і людської діяльності.

Важливим елементом діяльності профільних класів є розроблення нових технологій навчання. Великого значення в зв'язку з цим набуває проблема методів викладання профільних предметів і курсів за вибором та факультативів, адже учні мають обов'язково оволодіти своєрідними прийомами мистецтва слова, розумінням особливостей літературної форми, її умовністю та певними закономірностями розвитку літературного та культурного процесу.

Програми курсів за вибором та факультативів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, вміщено у збірниках: Українська мова й література. Програми факультативних та спеціальних курсів: 7 - 11 класи. Вип. 1. - К.: Ред. журн. "Дивослово", 2007. Українська мова й література. Програми факультативних та спеціальних курсів: 8 - 11 класи. Вип. 2. - К.: Видавництво "Дивослово", 2008.

Істотним стимулом перебудови освітнього процесу, переорієнтації його відповідно до сучасних вимог щодо результатів навчання є адекватна їм система оцінювання навчальних досягнень учнів.

Вибір форми поточного оцінювання, зокрема, з української літератури можна віднести до компетенції навчального закладу. Педагогічні колективи для створення ефективного оцінювальної системи керуються новими стандартами освіти, у яких враховано вдосконалену технологію оцінювання, визначення готовності випускника основної школи до обґрунтованого вибору подальшого напрямку професійного навчання, а також закріплення навичок самоаналізу щодо результатів власної навчальної діяльності, здійснення самооцінки. Це означає, що процес оцінювання слід

будувати так, щоб навчити школярів оцінювати власні навчальні успіхи самостійно, процедура само- і взаємооцінювання стає обов'язковим елементом освітнього процесу.

Пропонують такі загальні підходи до оцінювання навчальних досягнень школярів:

- забезпечення соціального визнання досягнень учня;
- динамічна фіксація індивідуального просування учня за множиною параметрів;
- самостійність учнів у виборі критеріїв оцінювання;
- відмова від ранжування учнів за успішністю;
- пріоритет самооцінювання та його організація в навчальній діяльності.

На основі аналізу сучасних педагогічних технологій оцінювання досягнень учнів у вивченні української літератури, зокрема, можна сформувати так звану накопичувальну систему оцінки навчальних досягнень, яка дає змогу посилити комплексність (збільшити кількість оцінювальних параметрів) оцінки й одержати об'єктивну характеристику динаміки результатів навчання. Це передбачає розробку і впровадження технології портфоліо, яка надасть можливість розв'язувати зазначені проблеми.

Портфоліо не замінює, а доповнює традиційні оцінні засоби, спрямовані на перевірку рівня засвоєння знань, сформованості відповідних умінь. Крім того, з допомогою портфоліо можна визначити результати, які набув учень у різноманітних видах діяльності в процесі вивчення літератури - навчальній, творчій, соціальній, комунікативній та ін.

Важлива мета портфоліо - побачити "картину" значущих освітніх результатів у цілому, забезпечити відстеження індивідуального прогресу учня в широкому освітньому контексті й вузькому - предметному, продемонструвати його здатність практично застосовувати набуті знання й уміння. Оцінка тих чи інших досягнень, а також усього портфоліо в цілому може бути кількісною і якісною. Така форма оцінювання є не тільки сучасною і ефективною вона допомагає вирішувати важливі завдання в процесі вивчення літератури в умовах допрофільної і профільної підготовки учнів:

- підтримувати високу навчальну мотивацію;
- заохочувати активність і самостійність учнів, розширювати можливості навчання й самонавчання;
- розвивати навички рефлексивної і оцінної (самооцінної) діяльності учнів;
- формувати вміння вчитися - ставити мету, планувати й організовувати власну діяльність;
- сприяти індивідуалізації освіти школярів;
- закладати можливості для успішної соціалізації.

Переваги портфоліо: чітке уявлення про динаміку навчальної і творчої активності кожного учня, спрямування його інтересів, характер навчальної підготовки. Проте наявні й обмеження: якісна оцінка портфоліо хоча й доповнює результати підсумкової атестації, однак не може увійти в освітній рейтинг учня як складова частина. Водночас такий варіант портфоліо може бути педагогічне значущим, оскільки є досить багато учнів, для яких "портфоліо робіт" - додаткова форма вираження успішності, становлення підлітка на певному етапі освітньої траєкторії.

Портфоліо може бути представлене у вигляді висновків, рецензій відгуків, резюме. Саме цей вид портфоліо має переваги в тому, що дає можливість включити механізми самооцінки учня, що підвищує ступінь усвідомленості процесів, пов'язаних з навчанням.

Учитель-словесник, вибудовуючи процес вивчення літератури як ланцюжок послідовних досягнень, робить сам процес більш свідомим і значущим для учня, а відтак "включає" його в пізнавальну й розвивальну діяльність, яка здійснюється в межах школи. Умовами успішності в подібних програмах навчання є такі: будь-яке досягнення може і має усвідомлюватись учнем як позитивний, значущий для нього результат; здійснення досягнення - це

реалізація природної потреби учня в успіху; будь-яке досягнення має бути персоніфікованим, тобто пов'язаним з ім'ям особи, яка його досягла; успіх не може бути дрібним або великим, він буває поміченим і непоміченим; кожен учень уміє щось робити краще за інших; переживання, власного успіху розвиває емоційну сферу особистості, а співпереживання успіху іншого – моральну; у кожному конкурсі є переможець, проте не в кожному мають бути переможені; педагогічне досягнення вчителя – це особистісні досягнення його учнів.

Отже, облік особистісних досягнень учнів – основа гуманістичної педагогіки.

За характером результативності досягнення поділяють на зовнішні і внутрішні. Зовнішні – оволодіння навчальною програмою з літератури, участь в олімпіадах, різноманітних конкурсах тощо; внутрішні – позитивна динаміка особистісного зростання учнів, розвиток комунікативної культури на уроках літератури, заняттях курсів за вибором, позакласних заняттях, у літературних гуртках, студіях тощо; набуття впевненості в собі; розвиток "Я-концепції"; прагнення працювати творчо, створювати нове; більш висока культура особистості.

Формою оцінки особистісних досягнень і освітніх результатів виступає автентичне оцінювання або оцінювання реальних досягнень. Необхідність розробки автентичного оцінювання пов'язують нині з переходом від парадигми навчання до парадигми учіння, відбувається активний пошук методів, форм, технологій оцінювання, які б дали змогу учневі реалізувати свою суб'єктність.

Ідеться про зміну філософії оцінювання, пов'язаного з такими переходами: від фрагментарності до системності; від кількісної оцінки до якісної; від жорсткості оцінювання до гнучкості; від штучності до природності; від оцінки до самооцінки; від оцінки роботи до оцінювання особистісних досягнень.

Аналіз традиційного та автентичного оцінювання засвідчує, що створена для учня ситуація успіху в навчальній діяльності під час вивчення літератури є міцним мотиваційним фактором – "Я хочу займатися тією діяльністю, у якій я успішний". Цей фактор може бути визначальним у просуванні учня в літературних знаннях, що впливає на самовизначення до вибору майбутньої професії: він не лише виконує те чи інше завдання, але й самостійно збирає потрібний літературний матеріал, аналізує й оцінює його, оформлює в творче завдання або в навчальний проект і представляє його перед однокласниками або школою.

Таким чином, автентичне оцінювання передбачає інший розподіл ролей між педагогом і учнем. Учитель організовує, консультує, допомагає, аналізує, оцінює зі свого боку учнівську діяльність; учень – виконує, збирає, аналізує і презентує власну навчальну діяльність. Отже, портфоліо є ефективною формою оцінювання, і допомагає вирішувати важливі педагогічні завдання: підтримувати високу навчальну мотивацію учнів; заохочувати їх до активності й самостійності, розширювати можливості навчання й самонавчання; розвивати навички рефлексивної і оцінної (самооцінної) діяльності учнів; формувати вміння вчитися; ставити мету, планувати й організовувати власну навчальну діяльність; сприяти індивідуалізації освіти учнів; закладати додаткові передумови й можливості для успішної соціалізації; сприяти обґрунтованому вибору подальшої професії.

Представлені вище особливості портфоліо роблять його досить перспективною формою індивідуального оцінювання навчальних досягнень конкретного учня, що відповідає завданням допрофільної і профільної підготовки учнів з української літератури.

Упровадження національної системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури спричиняє необхідність використання в поточній роботі на уроках тестових завдань різної форми й ступеня складності.

Традиційний тест являє собою стандартизований метод

діагностики й рівня підготовки школярів. У такому тесті всі відповідають на однакові запитання й завдання, за однакових умов і однакових правил оцінювання відповідей. Тест – це об'єктивний метод контролю якості знань учнів, інструмент, який виявляє факт їх засвоєння. Природно, що не всі характеристики, необхідні для виявлення засвоєння знань, можна одержати засобами тестування. Такі, наприклад, показники, як уміння конкретизувати свою відповідь, уміння зв'язною мовою, логічно, доказово висловлювати свої думки, інші характеристики знань, умінь, здібностей, нахилів діагностувати тестуванням неможливо. Це означає, що тестування має обов'язково поєднуватися з іншими формами й методами перевірки й оцінювання, особливо це стосується такого специфічного предмета, як література. Ефективним є, очевидно, використання письмових завдань у тестовій формі, тестових завдань, тестів з наданням можливості учням усно обґрунтувати свої відповіді. Це особливо важливо для самовизначення учнів, їхньої самореалізації.

Тестові завдання з української літератури, як і з будь-якого іншого предмета шкільного курсу, мають свою специфіку. У центрі вивчення – художній твір і його творець – письменник, неповторна особистість зі своїм стилем, художньою формою тощо. Слід уникати перевантаження тренувальних тестів матеріалом з історії, теорії літератури, а більше зосереджуватись на змісті й формі художнього твору.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури здійснюється відповідно до наказу МОН України від 05.05.2008 р. N 371 ([v0371290-08](#)) "Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти" ("Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України" N 13 – 14 – 15 за 2008 р., стор. 20 – 45).

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів є поточне й підсумкове (тематичне, семестрове, річне), державна підсумкова атестація.

Зміни в підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів зумовили перегляд вимог до виконання письмових і усних робіт з української літератури, визначення видів і кількості контрольних робіт у I й II семестрах, перевірки зошитів з української літератури.

1. Види робіт з української літератури

1.1. Основними видами класних і домашніх письмових робіт з української літератури є: відповідь на поставлене в підручнику або вчителем запитання; написання навчальних класних і домашніх творів; виконання самостійних творчих робіт (написання віршів, оповідань, есе; створення проєктів, підготовка доповідей, рефератів тощо); тестування; складання планів (простих і складних); складання таблиць, схем римування, написання конспектів (у старших класах), робота з цитатним матеріалом, з літературними джерелами, додатковою науковою, критичною та словниково-довідковою літературою та інші види робіт, передбачені чинними програмами для базової та профільної школи.

1.2. Основними видами класних і домашніх усних робіт із української літератури є: виразне читання художніх текстів; відповідь на поставлене в підручнику або вчителем запитання; складання усних навчальних класних і домашніх творів різних жанрів і обсягу; читання напам'ять; переказ (докладний і стислий) тощо.

2. Види та кількість контрольних робіт

2.1. Кількість та зміст контрольних робіт з української літератури визначається вчителем відповідно до програм з української літератури та календарно-тематичних планів, але не може бути менше у 5 – 9 кл. шести на рік; у старшій профільній

школі: рівень профільний (4 години на тиждень - філологічний напрям (профіль української філології) - не менше восьми на рік; рівень академічний (2 години на тиждень - природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, філологічний (профілі - іноземна філологія, історико-філологічний), художньо-естетичний напрями) - не менше шести на рік.

2.2. Основними видами контрольних робіт з української літератури є: тест; розгорнуті відповіді на запитання; твір: у 5 - 8 класах - обов'язковим є один контрольний твір на семестр (у першому семестрі п'ятого класу учні творів не пишуть); у 9 - 12 класах - два контрольні твори на семестр (один класний і один домашній).

3. Аналіз контрольних робіт

Аналіз контрольних письмових творів виконують у робочому зошиті.

4. Кількість і призначення учнівських зошитів

4.1. Кількість робочих зошитів з української літератури - по одному в кожному класі (у них учні виконують роботи, зазначені в пункті 1.1).

4.2. Для контрольних робіт з української літератури в усіх класах використовують по одному зошиту (у них учні виконують роботи, зазначені в пункті 2.2).

4.3. Зошити для контрольних робіт мають зберігатися в школі протягом усього навчального року.

5. Порядок перевірки письмових робіт

5.1. Зошити для навчальних класних і домашніх робіт з української літератури перевіряють раз на місяць у кожному класі.

5.2. Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

5.3. Виставляючи оцінку за ведення зошита з літератури, слід враховувати такі критерії: наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформляти роботи (дотримання вимог орфографічного режиму).

Виставляючи оцінку за ведення зошита з літератури, учитель обов'язково перевіряє кілька робіт з метою виставлення аргументованої, об'єктивної оцінки, але кількість цих робіт визначає на власний розсуд (але не менше двох на місяць).

6. Орфографічний режим

6.1. Записи в зошиті виконують кульковою ручкою з синім чорнилом чи його відтінками (для оформлення таблиць, схем тощо використовують простий олівець).

6.2. Між класною й домашньою роботою пропускають два рядки (між видами робіт, що входять до складу класної чи домашньої роботи, рядків не пропускають).

6.3. Дату класної, домашньої чи контрольної роботи з літератури у 5 - 9 класах записують так: у першому рядку дату записують словами, а в другому - вид роботи (класна, домашня чи контрольна), наприклад:

Перше жовтня
Класна робота

у 10 - 12 класах у робочих зошитах із української літератури - інше оформлення: на березі зазначають дату цифрами.

У зошитах для контрольних робіт в усіх класах записується лише дата й тема, у межах якої виконується контрольна робота:

Перше жовтня
Усна народна творчість

6.4. Після заголовків, назв видів робіт, підпису зошита крапку не ставлять. 6.5. Зразок підпису зошита:

Зошит
для робіт з української літератури
учня 8-А класу
СЗШ N 24 м. Києва
Кучеренка Захара

Зошит
для контрольних робіт
з української літератури
учениці 10-А класу
Полтавського НВК N 10
Косенко Ганни

7. Правила перевірки контрольних письмових творів з української літератури

7.1. Усі виправлення, помітки й записи в учнівських роботах слід виконувати ручкою з червоним чорнилом.

7.2. Виявлені помилки позначають так: - у 5 - 12 кл. - орфографічні, пунктуаційні та граматичні помилки на вивчені вже правила підкреслюють горизонтальною рисою або виправляють, а на березі в цьому ж рядку вказують тип помилки (| - орфографічна, v - пунктуаційна, г - граматична); помилки на ще не вивчені правила виправляють, перекреслюючи їх скісною рисою (/) й надписуючи потрібну літеру чи розділовий знак, але не враховують при остаточному визначенні оцінки; у 10 - 12 кл., особливо в класах філологічного напрямку зазначати лексичні помилки (неточність у слововживанні, тавтологія, русизми (тощо), стилістичні (стильова невідповідність дібраних мовних засобів, одноманітність їх тощо) та змістові помилки (логічні - втрата послідовності викладу, неправильний поділ тексту на абзаци, фактичні - неправильно вказано дату, власну назву тощо) підкреслюють горизонтальною хвилястою рисою й на березі в цьому ж рядку вказують тип помилки (л - лексична, с - стилістична, з - змістова помилки).

За наявності у творі більше п'яти поправок оцінка знижується на бал.

Обов'язкова кількість контрольних робіт, уроків розвитку мовлення та позакласного читання з української літератури на семестр (9 клас)

Семестр
3 контрольні роботи
Можливі види контрольних робіт:
- тест;
- відповіді на запитання;

типу.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства освіти і науки України і схвалена до використання у навчально-виховному процесі: навчально-методичні комплекти до підручників, у тому числі книжки для вчителя із календарно-тематичним плануванням уроків, щорічно зазначаються в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України".

Останнім є "Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України" - N 25 - 26 - 27, 2008, с. 70 - 75.

Одним із важливих шляхів оновлення методичної системи вивчення української літератури та урізноманітнення форм навчання є використання сучасних інформаційних технологій. Серед програмно-педагогічних засобів навчання з української літератури, що мають схвалення Міністерства освіти і науки України, є: "Українська література" для 11 класу (автор Бійчук Г.Л.), підготовлений у співпраці з технічною фірмою "Квазар-Мікро Техно"; Авраменко О.М., Дмитренко Г.К. Українська література. Дидактичні мультимедійні матеріали. 8 клас. - К.: Грамота, 2008; навчальні комплекти, підготовлені видавничими структурами Всеукраїнського товариства "Просвіта": компакт-диски та аудіокасети "Етнічна музика України" (14 частин), "Перлини української культури" (5 частин), компакт-диск "Т.Шевченко. Кобзар", комп'ютерні ігри україністичної тематики тощо.

У процесі вивчення української літератури варто використовувати й сучасні можливості Інтернету, наприклад, такі сайти: pysar.tripod.com - класична українська література; www.poetryclub.com.ua - сучасна поезія світу, критичні матеріали про літераторів; poetry.uazone.net - українська поезія та фольклор тексти сучасних пісень, переклади світової поетичної класики; books.ms.km.ua - твори репресованих українських письменників; www.lib.proza.com.ua - твори сучасних українських і зарубіжних авторів; litopys.narod.net - бібліотека давньоукраїнського письменства, оригінали творів, переклади, коментарі, історичні відомості; www.nbuv.gov.ua/tb/ukr.html - зібрання творів українського письменства від найдавніших часів до початку ХХ століття та ін.

Літературно-критичний матеріал та тексти художніх творів можна знайти на сай-тах популярних фахових часописів, наприклад: www.book-courier.com.ua - "Книжковий кур'єр"; www.elitprofi.com.ua/gazeta - "Книжник-ревью"; www.kryfyka.kiev.ua - "Критика" та ін.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо вивчення зарубіжної літератури
в загальноосвітніх навчальних закладах
у 2009/10 навчальному році

Метою вивчення курсу зарубіжної літератури в загальноосвітній школі є формування широкої читацької компетенції у старшокласників яка базується на знаннях, уміннях пізнавального і творчого характеру, соціальних навичках, світоглядних переконаннях тощо.

Ця мета реалізується в таких першорядних завданнях: формування гуманістичного світогляду та гуманітарної свідомості самостійної; творчої особистості; стимулювання інтересу до читання в цілому; формування стійкої мотивації вивчення літератури, відчуття краси та виразності художнього слова; плекання вміння сприймати прекрасне, творити власну особистість його засобами; створення умов для активного осягнення програмового матеріалу завдяки насиченій розумовій діяльності, зацікавленості процесом

навчання; сприяння виробленню естетичних смаків, поглядів і уподобань учнів; розвиток умінь сприймати літературний твір як явище мистецтва у єдності його змістових та формальних особливостей; формування читацької культури, творчих здібностей, критичного мислення, навичок самостійного аналізу та аргументованого оцінювання прочитаного; підвищення загального рівня культури учнів як повноправних членів соціуму та активних учасників соціальних процесів; виховання в учнів поваги до національної культури та інших етнокультурних традицій; формування планетарного мислення, вільної орієнтації в розмаїтті культурних явищ; виховання поваги до книги, до художнього твору, що є унікальною одиницею передачі інформації.

У 2009/10 навчальному році вивчення зарубіжної літератури у 5 - 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України: Зарубіжна література. 5 - 12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів /Автори Ю.І.Ковбасенко, Г.М.Гребницький, Н.О.Півнюк, К.Н.Баліна, Г.В.Бітківська. Керівник авторського колективу Ю.І.Ковбасенко. За загальною редакцією Д.С.Наливайка. - К., Ірпінь: Перун, 2005. - 112 с.

Добір і організація навчального матеріалу курсу зарубіжної літератури мають здійснюватися на основі поєднання особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного та соціокультурного підходів.

В основу курсу зарубіжної літератури покладено особистісно зорієнтовану модель навчання, умовою ефективного застосування якої є використання таких методичних підходів, які передбачають позицію учня як активного співтворця уроку, самого процесу вивчення літератури. Така позиція формується завдяки системному використанню міжлітературних зв'язків і міжпредметної інтеграції, створенню системи проектної діяльності (дослідницької, творчої тощо) й умов для самопізнання особистості учня в процесі вивчення зарубіжної літератури. Отже, уроки зарубіжної літератури мають створювати умови для реалізації принципів національного й полікультурного виховання, мотивації творчої активності, формування досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного сприйняття світу.

Однією із передумов якісної роботи вчителя і ефективності навчання учнів зарубіжної літератури є наявність підручників і навчально-методичних комплектів. Так, вивчення зарубіжної літератури у 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2009/10 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України: Ковбасенко Ю.Т.Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Грамота, 2009. Назарець В.М. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Вежа, 2009. Ніколенко О.М., Сталій І.Л. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Ранок, 2009. Півнюк Н.О. Гребницька Н.М., Строганова Г.М. Зарубіжна література. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Освіта, 2009.

Усі представлені підручники відповідають вимогам чинної програми із зарубіжної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи, реалізуючи три змістові лінії - аксіологічну, літературознавчу, культурологічну. Хоча кожен з підручників, звісно, має свої особливості.

Визначальною особливістю підручника Ковбасенко Ю.І. є те, що він зорієнтований на науково-методичне забезпечення вивчення навчального предмета не на пропедевтичній (5 - 7 класи) або гіперпропедевтичній (8 клас) основі, а з урахуванням історико-хронологічного принципу, що зумовлює домінанти в його структуруванні та змістовому наповненні. На відміну від попередніх навчальних видань для 5 - 8 класів - це вже власне підручник, а не підручник-хрестоматія. Крім того, літературні епохи подані не

просто в хронологічній послідовності (Бароко - Класицизм - Просвітництво - Романтизм - Реалізм (від романтизму до реалізму), а й з опорою на засвоєні учнями відомості щодо попередніх періодів. Такий підхід реалізується як у основному змісті підручника, так і в додаткових дидактичних фрагментах. Підручник зорієнтовано на упровадження нових форм моніторингу навчальних досягнень учнів.

У підручнику Назарця В.М. (видавництво "Вежа") висвітлені найбільш суттєві ознаки і закономірності кожної художньої епохи, які представлені в оглядових розділах підручника. Кожний оглядовий розділ продовжує персональний підрозділ, що ознайомлює учнів із творчістю письменників, у творах яких конкретна літературна епоха знайшла своє найяскравіше втілення. Додатковий матеріал групується в рубрики "Літературна перерва", "Куточок допитливого", які допоможуть учневі краще орієнтуватися у великому обсязі інформації. Наприкінці кожного підрозділу містяться завдання творчо-пошукового характеру, що згруповані в рубрики "Перевірте свої знання", "Подискутуйте". Загальним підсумком вивченого впродовж навчального року є прикінцевий розділ "Підсумуємо вивчене за рік". Привертають увагу рубрики "Літературна презентація", "Літературознавча скарбничка", які не тільки допоможуть скласти попереднє уявлення про художній твір, але й сприятимуть поповненню знань про літературу як мистецьке явище.

У підручнику авторів Ніколенко О.М., Оголій І.Л. (видавництво "Ранок"), крім загального концептуального вивчення світової літератури як єдиного процесу, також є свої методичні особливості. Подаються історичні огляди, які окреслюють основні проблеми розвитку культури певного періоду, монографічні розділи про письменників, різноманітні завдання, виконання яких допоможе уявити весь обсяг культурних надбань епохи. Ці розділи допоможуть усвідомити роль і значення письменника у загальному літературному процесі, художні особливості його творів. Художні твори розглядаються в контексті, у зв'язках із біографіями письменників, важливими історичними і культурними подіями. Такий підхід дозволяє не лише краще зрозуміти передумови виникнення словесних явищ, а й повніше осягнути їх зміст. Частиною європейського мистецького процесу завжди було й українське письменство, тому автори акцентують увагу на найяскравіших виявах загальноєвропейського культурного розвитку в творах українських письменників. Деякі твори подаються в кількох перекладах, щоб дати найбільш повне уявлення про текст оригіналу.

Методичний апарат підручника Півнюк Н.О. Гребницької Н.М., Строганової Г.М. (видавництво "Освіта") націлений як на роботу учнів під керівництвом учителя, так і на самостійну роботу школярів. Система запитань і завдань об'єднана у блоки з позначками: "Опрацьовуємо прочитане", "Порівнюємо", "Робимо висновки", "Перевіряємо себе", "Творчі завдання", "Практичні завдання".

У підручнику вміщено портрети письменників, схеми, таблиці, цікаві ілюстрації. Графічно й у кольорах виокремлено головне й допоміжне, що дає змогу учням краще орієнтуватися в навчальному матеріалі. Узагальнити вивчене допоможуть запитання й завдання в рубриці "Підсумовуємо прочитане" наприкінці підручника. Подано "Інтернет-вікторину" та перелік літератури для самостійного опрацювання ("Радимо прочитати").

Вивчення зарубіжної літератури у 10 - 11 класах загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання здійснюватиметься за однією з двох чинних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України: Зарубіжна література. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 5 - 11 кл. /За загальною редакцією Д.С.Наливайка керівник авторського колективу Ю.І.Ковбасенко; 1998 (2003) р. Зарубіжна література. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 5 - 11 кл. /За редакцією

Д.В.Затонського, К.О.Шахової, Є.В.Волощук, керівник авторського колективу Б.Б.Шалагінов; 2001 р.

Передбачений програмами резервний час учитель може використовувати на власний розсуд відповідно до завдань вивчення предмета в конкретних умовах: додати години на вивчення певної програмової теми з тим, щоб поглибити її, опрацювання, увести до кола вивчення додатковий твір, більше часу спрямувати на розвиток зв'язного мовлення школярів, виразне читання, опрацювання ними певних критичних матеріалів тощо.

Вивчення курсу зарубіжної літератури в загальноосвітній школі здійснюється українською мовою. Відповідно до методичного листа Міністерства освіти і науки України N 1/9-113([v-113290-04](#)) від 11.03.2004 року з метою створення сприятливих умов для самореалізації й мовного самовияву кожного учня, формування полікультурної особистості можливим є вивчення творів світової класики мовою оригіналу, яку учні вивчають і знають. Головною передумовою реалізації ключових настанов згаданого методичного листа є те, що рівень вивчення школярами іноземної мови має бути достатньо високим, оскільки робота з оригіналом твору передбачає комплексне його опрацювання: осягнення його образної системи, художніх особливостей, унікальних словотвірних моделей, граматичних форм і синтаксичних конструкцій. Якщо ж засвоєння мови оригіналу тих творів, що пропонуються до вивчення в курсі зарубіжної літератури (англійська, німецька, французька, японська, італійська, іспанська, польська, російська тощо), не передбачено інваріантною частиною навчального плану конкретного ЗНЗ, то в процесі вивчення курсу зарубіжної літератури використовується українська мова. Дія згаданого методичного листа МОН України реалізується також за умови якісної підготовки самого вчителя до опрацювання на уроці художнього твору мовою оригіналу, оскільки таке вивчення передбачає глибоке знання цієї мови насамперед самим педагогом.

Реалізація профільного навчання вимагає від учнів здійснення свідомого вибору щодо майбутньої професії. Важливість такої підготовки ще в основній школі обумовлює значення допрофільного етапу в 8 - 9 класах.

Згідно з наказом МОН від 18.02.2008 р. N 99([v0099290-08](#)) "Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів" розроблено навчальну програму з зарубіжної літератури:

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням зарубіжної літератури. 8 - 9 класи / За загальною науковою редакцією Д.С.Наливайка, керівник авторського колективу Ю.І.Ковбасенко; програму підготували: Ю.І.Ковбасенко Г.М.Гребницький, Н.О.Півнюк, Г.В.Бітківська, К.Н.Баліна.

Програми для 8 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням зарубіжної літератури укладено відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти([24-2004-п](#)) з урахуванням основних державних вимог до навчальних досягнень учнів 8 - 9 класів, а також згідно з основними положеннями Концепції профільного навчання([v10 1290-03](#)).

Для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням зарубіжної літератури можливим є заохочення школярів до вибору в старших класах філологічного профілю навчання а відтак - до майбутнього опанування у ВНЗ фахів, пов'язаних із потребою в поглибленому знанні зарубіжної літератури (філолог, викладач ВНЗ, учитель-словесник, журналіст, диктор телебачення, літературний редактор і/або коректор, офіс-менеджер тощо).

Для досягнення цієї мети необхідно вирішувати такі основні завдання, навчати школярів сукупності відомостей про вершинні явища світового літературного процесу, загальні закономірності його перебігу від найдавніших часів до сьогодення; давати їм літературознавчі поняття і терміни, необхідні для повноцінного

аналізу й інтерпретації художніх текстів, а також розуміння головних закономірностей перебігу літературного процесу; вчити визначати національну своєрідність і загальнолюдську цінність творів світової літератури (у т.ч. у зіставленні з творами української літератури та інших видів мистецтва); відпрацьовувати навички розрізнення явищ класичної та масової культури; розвивати мислення школярів (образне, асоціативне, абстрактне, логічне тощо); виховувати в учнів повагу до духовних здобутків людства і, зокрема, українського народу; расову, етнічну, соціальну і релігійну толерантність водночас із принциповим нонконформізмом, здатністю формувати, формулювати й активно відстоювати власну точку зору, систему життєвих (в т.ч. естетичних) цінностей і пріоритетів, прагнення мати власне, ніким не нав'язане світобачення, зберігати й продовжувати кращі національні традиції, не сприймати культу сили й переваги матеріальних цінностей над духовними.

В умовах поступового переходу старшої школи на профільне навчання актуально звучить проблема якісної теоретичної розробки та втілення в щоденну практику системи вивчення літератури та визначення ступеня її представленості як окремої навчальної дисципліни в профілях інших спеціалізацій.

Існують дві профільні програми із зарубіжної літератури для 10 - 12 класів: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Зарубіжна література. 10 - 12 класи. Природничо-математичний, технологічний напрями. Рівень стандарту/ Укладачі програми: Д.С.Наливайко - науковий редактор, Ю.І.Ковбасенко - керівник авторського колективу; авторський колектив: Г.М.Гребницький, Т.Б.Недайнова, К.Н.Баліна, Г.В.Бітківська, І.А.Тригуб, О.О.Покатілова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Зарубіжна література. 10 - 12 класи. Суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний, філологічний, спортивний напрями. Академічний рівень /Укладачі програми: Д.С.Наливайко - науковий редактор, Ю.І.Ковбасенко - керівник авторського колективу; авторський колектив: Г.М.Гребницький, Т.Б.Недайнова, К.Н.Баліна, Г.В.Бітківська, І.А.Тригуб, О.О.Покатілова.

Ці програми укладено відповідно до вимог чинної Концепції профільного навчання в старшій школі ([v10 1290-03](#)), затвердженої рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України (N 10/13 від 25.09.2003 р.). У них враховано вимоги МОН України до організації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи (наказ МОН України від 05.02.2009 р. N 66) ([v0066290-09](#)). Програми зорієнтовані на виконання Закону України "Про загальну середню освіту" ([651-14](#)), Національної доктрини розвитку освіти, постанов Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. N 1717 ([1717-2000-п](#)) "Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання" (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 13.04.2007 р. N 620) ([620-2007-п](#)), від 14.01.2004 р. N 24 ([24-2004-п](#)) "Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти".

Під час розробки профільних програм із зарубіжної літератури за основу були взяті чинні програми предмета "зарубіжна література" для 10 - 12 класів загальноосвітніх навчальних закладів із українською мовою навчання, затверджені Міністерством освіти і науки України (лист N 1/11-6611 від 23.12.2004 р.). Це обумовлено низкою причин: по-перше, програми тієї самої навчальної дисципліни, яка викладається у класах із різними профілями навчання, за усієї своєї варіативності й специфіки, не можуть абсолютно не враховувати загальнообов'язкових вимог державного стандарту освіти і зовсім не мати певного "інваріантного ядра". По-друге, літературна освіченість, на відміну від освіти вузько

спеціальної, є атрибутом культурних людей будь-якого фаху, їх "спільним культурним кодом". По-третє, досвід багатьох країн, де профілізація навчання має давню традицію, свідчить про те, що в процесі навчання старшокласники часто прагнуть змінити обраний спочатку профіль, та й у вітчизняній Концепції профільного навчання в старшій школі передбачена можливість зміни профілю.

У програмі виділено резервний час (по 4 години на рік - в програмі рівня стандарту; 8 годин на рік - в програмі академічного та профільного рівня), використання якого може сприяти виконанню декількох функцій. По-перше, на практиці майже не буває, щоб усі заплановані уроки протягом року були проведені стовідсоткове (початок семестрів зазвичай не збігається з початком тижня, відбувається скорочення навчального часу за рахунок святкових днів, карантину, курсової підготовки або хвороби вчителя, коли немає повноцінної заміни тощо). По-друге, на резервних уроках учитель має законну підставу доповнити або закріпити певну тему чи розділ, ввести до вивчення якийсь твір, що не увійшов до переліку обов'язкових для текстуального вивчення. Програми надають можливість майбутньої спеціалізації старшокласників. Так, резервний час може бути використано для організації поглибленої роботи з перекладними літературними творами (спеціалізація "перекладач"), підготовки до інтерв'ю (спеціальність "журналістика" тощо). Резервний час планується вчителем і заноситься ним до календарно-тематичного плану, як і решта уроків.

Запропонований у програмах розподіл навчального часу на вивчення конкретних розділів і тем є орієнтовним і може змінюватися словесником залежно від конкретних умов роботи.

Вивчення зарубіжної літератури як профільного предмета покликане розширити обрії філологічного та загальногуманітарного мислення школярів, передбачає здійснення ними аналізу художнього твору за складнішими схемами, вивчення літературних явищ у щонайширшому світоглядно-філософському та культурологічному контексті доби, в зіставленні з типологічно спорідненими явищами культури. Глибшим також в процесі профільного вивчення курсу зарубіжної літератури є її освоєння школярами теорії літератури, поезики та ін. Більша кількість годин на вивчення предмета має пропорційно спрямовуватися на різні складники й напрями літературної освіти (життєписи письменників, текстуальне вивчення твору, розвиток зв'язного мовлення, позакласне читання, виразне читання й ін.). За умов профільного навчання зростає також можливість учителя моделювати навчальний курс відповідно до власних методичних поглядів, вводячи додатковий матеріал або поглиблюючи методу його вивчення. Також у системі профільної освіти значно зростає обсяг самостійної навчальної діяльності школярів та урізноманітнюються й ускладнюються її форми.

Допрофільне та профільне навчання із зарубіжної літератури забезпечується також курсами за вибором та факультативними курсами відповідної філологічної тематики. Зазначені курси сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов'язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити в собі представлені у відповідній професіограмі особистісні риси і якості та фахові навички.

Одним з основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є курси за вибором і факультативи. Програми курсів за вибором та факультативів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, вміщено у збірниках: Зарубіжна література: Програми спецкурсів та факультативів / Упоряд.: Ю.Ковбасенко та ін. - К.: Шкільний світ, 2007. - 128 с. Зарубіжна література. Збірник програм факультативних курсів для 8 - 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Упоряд.: Ю.Ковбасенко, В.Федоренко, Н.Жданова // Зарубіжна література. - число 1 - 3 (545 - 547) січень 2008.

Оцінювання навчальних досягнень учнів із зарубіжної літератури здійснюється відповідно до наказу МОН України від 05.05.2008 р. N 371([v0371290-08](#)) "Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти" ("Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України" N 13 - 14 - 15 за 2008 р., стор. 20 - 45).

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів є поточне й підсумкове (тематичне, семестрове, річне), державна підсумкова атестація.

Зміни в підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів зумовили перегляд вимог до виконання письмових і усних робіт з української літератури, визначення видів і кількості контрольних робіт у I й II семестрах, перевірки зошитів із зарубіжної літератури.

1. Види робіт із зарубіжної літератури

1.1. Основними видами класних і домашніх письмових робіт із зарубіжної літератури є: відповідь на поставлене в підручнику або вчителем запитання; написання навчальних класних і домашніх творів; виконання самостійних творчих робіт (написання віршів, оповідань, есе; створення проєктів, підготовка доповідей, рефератів тощо); тестування; складання планів (простих і складних); складання таблиць, схем римування, написання конспектів (у старших класах), робота з цитатним матеріалом, з літературними джерелами, додатковою науковою, критичною та словниково-довідковою літературою та інші види робіт, передбачені чинними програмами для базової та профільної школи.

1.2. Основними видами класних і домашніх усних робіт із зарубіжної літератури є: виразне читання художніх текстів; відповідь на поставлене в підручнику або вчителем запитання; складання усних навчальних класних і домашніх творів різних жанрів і обсягу; читання напам'ять; переказ (докладний і стислий) тощо.

2. Види та кількість контрольних робіт

2.1. Кількість та зміст контрольних робіт із зарубіжної літератури визначається вчителем відповідно до програм із зарубіжної літератури та календарно-тематичних планів, але не може бути менше у 5 - 12 кл. шести на рік.

2.2. Основними видами контрольних робіт із зарубіжної літератури є: тест; розгорнуті відповіді на запитання; твір: у 5 - 8 класах - обов'язковим є один контрольний твір на семестр (у першому семестрі п'ятого класу учні творів не пишуть); у 9 - 12 класах - два контрольні твори на семестр (один класний і один домашній).

3. Аналіз контрольних робіт

Аналіз контрольних письмових творів виконують у робочому зошиті.

4. Кількість і призначення учнівських зошитів

4.1. Кількість робочих зошитів із зарубіжної літератури - по одному в кожному класі (у них учні виконують роботи, зазначені в пункті 1.1).

4.2. Для контрольних робіт із зарубіжної літератури в усіх класах використовують по одному зошиту (у них учні виконують роботи, зазначені в пункті 2.2)

4.3. Зошити для контрольних робіт мають зберігатися в школі

протягом усього навчального року.

5. Порядок перевірки письмових робіт

5.1. Зошити для навчальних класних і домашніх робіт із зарубіжної літератури перевіряють раз на місяць у кожному класі. Оплата за перевірку зошитів для навчальних класних і домашніх робіт із зарубіжної літератури має здійснюватися відповідно до п. 37 Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, що затверджена наказом Міністерства освіти України від 15.04.93 р. N 102([z0056-93](#)), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 27.05.93 р. за N 56.

5.2. Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

5.3. Виставляючи оцінку за ведення зошита з літератури, слід враховувати такі критерії: наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформляти роботи (дотримання вимог орфографічного режиму).

Виставляючи оцінку за ведення зошита з літератури, учитель обов'язково перевіряє кілька робіт з метою виставлення аргументованої, об'єктивної оцінки, але кількість цих робіт визначає на власний розсуд (але не менше двох на місяць).

6. Орфографічний режим

6.1. Записи в зошиті виконують кульковою ручкою з синім чорнилом чи його відтінками (для оформлення таблиць, схем тощо використовують простий олівець).

6.2. Між класною й домашньою роботою пропускають два рядки (між видами робіт, що входять до складу класної чи домашньої роботи, рядків не пропускають).

6.3. Дату класної, домашньої чи контрольної роботи з літератури у 5 - 9 записують так: у першому рядку дату записують словами, а в другому - вид роботи (класна, домашня чи контрольна), наприклад:

Перше жовтня
Класна робота

У 10 - 12 класах у робочих зошитах із зарубіжної літератури - інше оформлення: на березі зазначають дату цифрами.

У зошитах для контрольних робіт в усіх класах записується лише дата й тема, у межах якої виконується контрольна робота:

Перше жовтня
Від романтизму до реалізму

6.4. Після заголовків, назв видів робіт, підпису зошита крапку не ставлять.

6.5. Зразок підпису зошита:

Зошит
для робіт із зарубіжної літератури
учня 8-А класу
СЗІП N 24 м. Києва
Кучеренка Захара
Зошит
для контрольних робіт

із зарубіжної літератури
учениці 10-А класу
Полтавського НВК N 10
Косенко Ганни

7. Правила перевірки контрольних письмових творів із зарубіжної літератури

7.1. Усі виправлення, помітки й записи в учнівських роботах слід виконувати ручкою з червоним чорнилом.

7.2. Виявлені помилки позначають так: у 5 - 12 кл. - орфографічні, пунктуаційні та граматичні помилки на вивчені вже правила підкреслюють горизонтальною рисою або виправляють, а на березі в цьому ж рядку вказують тип помилки (| - орфографічна, v - пунктуаційна, г - граматична); помилки на ще не вивчені правила виправляють, перекреслюючи їх скісною рисою (/) й надписуючи потрібну літеру чи розділовий знак, але не враховують при остаточному визначенні оцінки; у 10 - 12 кл.; особливо в класах філологічного напрямку, зазначати лексичні помилки (неточність у слововживанні, тавтологія, русизми (тощо), стилістичні (стильова невідповідність дібраних мовних засобів, одноманітність їх тощо) та змістові помилки (логічні - втрата послідовності викладу, неправильний поділ тексту на абзаци, фактичні - неправильно вказано дату, власну назву тощо) підкреслюють горизонтальною хвилястою рисою й на березі в цьому ж рядку вказують тип помилки (л - лексична, с - стилістична, з - змістова помилки).

За наявності у творі більше п'яти поправок оцінка знижується на бал.

Обов'язкова кількість контрольних робіт, уроків розвитку мовлення та позакласного читання із зарубіжної літератури на семестр (9 клас)

Семестр
3 контрольні роботи
Можливі види контрольних робіт: <ul style="list-style-type: none">- тест;- відповіді на запитання;- контрольний літературний диктант;- анкета головного героя;- комбінована контрольна робота тощо.
Розвиток мовлення - 2
Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення: <ul style="list-style-type: none">- складання оповідання (казки) за прислів'ям;- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;- введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;- усний переказ оповідання, епізоду твору;- твір-характеристика персонажа;- написання асоціативного етюд, викликаного певним художнім образом;- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;- твір-опис за картиною;- складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);- підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) - індивідуального чи колективного - з метою

<p>представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;</p> <p>- письмові контрольні твори (домашні й класні);</p> <p>- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;</p> <p>- написання реферату;</p> <p>- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;</p> <p>- написання листа авторові улюбленої книжки; інсценізація твору (конкурс на кращу інсценуацію уривка твору) тощо.</p>
<p>-----</p> <p>Позакласне читання - 1</p> <p>-----</p>

У кожному семестрі 9 класу обов'язковим є проведення 3 контрольних робіт; написання 2 творів (класного й домашнього); проведення одного уроку позакласного читання.

У 8 - 9 класах з поглибленим вивченням зарубіжної літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд вчителя визначається кількість і види контрольних робіт).

Слід зазначити, що робота з розвитку мовлення не обмежується тільки уроками, на яких учні пишуть контрольний твір. Як елементи розвитку зв'язного мовлення на уроках різного типу можуть використовуватися зазначені вище види робіт.

Потребує окремого коментаря питання щодо використання посібників, що містять календарно-тематичний план і конспекти (плани-конспекти) уроків. Учитель-словесник може використовувати книжку для вчителя й не готувати окремий конспект для кожного уроку, якщо:

- посібник має гриф "Схвалено до використання у навчально-виховному процесі";
- від дати надання грифу посібникові минуло не більше п'яти років;
- посібник має місце (відведені окремі рядки) для вписування додаткового матеріалу в зміст конспекту уроку (для реалізації творчого підходу словесника).

Зауважимо, що вчитель, який має кваліфікаційну категорію "спеціаліст", повинен самостійно складати конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства освіти і науки України і схвалена до використання у навчально-виховному процесі: навчально-методичні комплекти до підручників, у тому числі книжки для вчителя із календарно-тематичним плануванням уроків, щорічно зазначаються в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України".

Останнім є "Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України" - N 25 - 26 - 27, 2008, с. 75 - 82.

Пропонуємо календарно-тематичне планування уроків зарубіжної літератури для 9 класу.

I семестр
(70 годин, 2 години на тиждень)

N	Дата	Тема і зміст уроку	Примітки
1.		Організаційний урок.	

	<p>Ознайомлення з вимогами до навчальних досягнень, списком обов'язкової для прочитання художньої літератури, методичним комплексом (підручник, робочий зошит, зошит для контрольних робіт тощо) із зарубіжної літератури. Узагальнення матеріалу, вивченого у 8 класі.</p>	
2.	<p>Бароко як перший загальноєвропейський Художній напрям. Європейське і українське бароко.</p>	
3.	<p>ПЧ поезія бароко.</p>	
4.	<p>Педро Кальдерой – видатний драматург і поет іспанського бароко. "Життя – це сон" як втілення світоглядних і художніх принципів бароко.</p>	
5.	<p>Філософсько-моральний конфлікт драми.</p>	
6.	<p>Причини і наслідки еволюції образу Сехісмундо.</p>	
7.	<p>Класицизм як художній напрям у літературі XVII ст. Філософське та естетичне підґрунтя класицизму. Основні правила класицизму. Самостійна робота.</p>	
8.	<p>Мольєр – видатний комедіограф класицизму, творець "високої комедії".</p>	
9.	<p>Історія створення, конфлікт і проблематика комедії "Міщанин-шляхтич". Утілення в ній рис класицизму.</p>	
10.	<p>Висміювання безпідставних претензій буржуа Журдена на аристократизм, інтелігентність і освіченість.</p>	
11.	<p>Засоби творення смішного в творі. Виховний потенціал комедії.</p>	
12.	<p>Контрольна робота (тести) за розділами "Бароко" та "Класицизм".</p>	

13.	Просвітництво як літературна епоха. Розмаїття виявів літературного життя: виникнення (сентименталізм) та розвиток (класицизм, реалізм) художніх напрямів нових жанрів (філософська повість та ін.).	Звернути особливу увагу на романи Д. Дефо і Дж. Свіфта вивчені у попередніх класах, як на просвітительські твори, на полеміку Дефо і Свіфта, що знайшла своє відображення у творах.
14.	РМ Семінар. "Пригоди Робінзона Крузо" Д. Дефо і "Мандрі Гулівера" Дж. Свіфта як філософська дискусія про долю людства і шляхи розвитку цивілізації.	
15.	Вольтер. Нарис життя та творчості: Ідейний зміст і художня структура філософської повісті "Простак", сенс її назви.	
16.	Конфлікт "природної людини" Гурона і французького суспільства як центральний у творі.	
17.	Антимонархічні та антиклерикальні мотиви твору. Гурон і Гордон у Бастилії. Трагізм долі мадемуазель де Сент-Ів і Гурона.	
18.	Контрольний твір за повістю Вольтера "Простак".	
19.	Й.В.Гете. Нарис життя та творчості.	Повторити особливості віршів Гете, зокрема, "Нічна пісня мандрівника" та "Вільшаний король", що вивчалися у 5 та 7 класах.
20.	Трагедія "Фауст" - вершина його творчості і один із найвидатніших творів світової літератури. Історія створення, композиція та проблематика.	
21.	Образ Фауста як утілення динамізму нової європейської цивілізації. Пошуки сенсу буття і призначення людини.	
22.	Опозиція Фауст-Мефістофель, діалектичне вирішення проблеми добра і зла. Фауст і Маргарита. Контрольна робота (відповіді на запитання).	

23.	Ф.Шиллер. Загальна характеристика життя та творчості.	Повторити відомості про творчість Шиллера, вивчені на уроках зарубіжної літератури 7 класу.
24.	Народна драма "Вільгельм Телль", поетизація в ній боротьби за національну незалежність і свободу особистості.	
25.	Символічний сенс сцени на Рютлі.Теслер і Вільгельм Телль: причини і характер протистояння.	
26.	Особливості драматичного конфлікту в творі та його художнього втілення. Контрольний домашній твір за драмою Шиллера.	
27.	Особливості романтизму як художнього напрямку, його естетичні принципи. Специфіка романтичного світосприйняття. Багатство і розмаїття літератури романтизму, її художні відкриття і найвидатніші представники.	В огляді згадати про творчість письменників-романтиків, чия творчість вивчалася у попередніх класах (В.Скотт Ш.Петефі, Р.Л.Стівенсон та ін.)
28.	РМ Скласти тези до теми "Що таке романтизм і романтичний світогляд, його відмінності від світогляду просвітителів".	
29.	Е.Т.А.Гофман - видатний німецький письменник-романтик.	
30.	"Малюк Цахес" - шедевр романтичної казки-новели. Протистояння митця та філістера - основний її конфлікт. Сатирико-метафоричний зміст твору.	
31.	Специфіка романтизму Гофмана: переплетіння реальності та нестримної фантазії, контраст високого прекрасного і заземлено-буденного, потворного. Іронія і гротеск у творі. Контрольна робота (тести).	
32.	Підсумковий урок.	

II семестр

N	Дата	Тема і основний зміст уроку	Примітки
33.		Г.Гейне - німецький поет-романтик. "Книга пісень" - видатне явище німецького романтизму.	
34.		Любов - першооснова життя. Змалювання природи як засіб бачення і пізнання світу та власної душі у віршах з "Книги пісень".	
35.		Читання напам'ять віршів Гейне.	
36.		Дж. Байрон - англійський поет-романтик, фундатор течії байронізму. Провідні мотиви і домінуючі настрої його творчості.	
37.		Байронічний герой і настрої "світової скорботи" у віршах поета. Читання напам'ять вірша Байрона з коментарем.	
38.		Поема "Мазепа", історична основа та романтичний міф. Особливості композиції поеми.	
39.		Риси романтичного героя в образі Мазепи.	
40.		РМ Написати есе "Україна і поема Байрона".	
41.		Творчість Адама Міцкевича - апогей польського романтизму. Перебування поета в Росії й Україні, його відтворення в поезії (цикл "Кримські сонети").	Повторити відомості про творчість А. Міцкевича, вивчені у 7 класі
42.		Мотив єдності природи й людини. Патріотизм і ностальгія за далекою батьківщиною як провідний настрій "Кримських сонетів". Читання напам'ять вірша.	
43.		"Дзяди" як філософська драма. Монолог Конрада, втілення в ньому рис романтизму.	
44.		Контрольна робота за	

	творчістю Гейне, Байрона, Міцкевича.	
45.	Олександр Пушкін - видатний російський поет.	Повторити відомості про твори Пушкіна, вивчені у попередніх класах.
46.	Жанрово-тематичне розмаїття лірики Пушкіна.	
47.	Читання напам'ять віршів Пушкіна.	
48.	"Євгеній Онегін" - соціально-психологічний роман у віршах. Онегінська строфа.	
49.	Характеристика образу Євгенія Онегіна.	
50.	Характеристика образу Ленського.	
51.	РМ Диспут. Чому Онегін став "зайвою людиною"?	
52.	Характеристика образу Тетяни. Тетяна - улюблена героїня Пушкіна.	
53.	Контрольний твір за текстами О.Пушкіна.	
54.	М.Ю.Лермонтов - видатний російський письменник.	Повторити відомості про твори Лермонтова, вивчені у попередніх класах.
55.	Мотиви свободи і самотності песимізм поезій Лермонтова. Читання напам'ять вірша.	
56.	"Герой нашого часу" - морально-психологічний роман про долю покоління. Сенс назви роману. Особливості композиції і її роль в розкритті характеру Печоріна.	
57.	Характеристика образу Печоріна, його зв'язок з байронічним героєм та образом Онегіна.	
58.	Жіночі персонажі роману. Максим Максимович - образ "маленької людини".	
59.	Романтичні й реалістичні елементи в творі. Контрольна робота (тести)	

60.	Микола Гоголь - російський і український письменник. Вплив української культури на розвиток його творчості.	Повторити відомості про повість "Тарас Бульба", вивчену у 7 класі.
61.	ПЧ "Вечори на хуторі біля Диканьки" і романтичний образ України.	
62.	Високий гуманізм письменника і зображення в повісті "Шинель" трагічної долі "маленької людини" Акакія Акакійовича.	
63.	Порівняльна характеристика образів маленьких людей: Максима Максимовича ("Герой нашого часу" М.Лермонтова) та Акакія Акакійовича ("Шинель" М.Гоголя).	
64.	Суміщення в повісті "Шинель" елементів романтизму і реалізму.	
	Контрольний домашній твір за творами М.Лермонтова і М.Гоголя.	
65.	Узагальнення та систематизація вивченого протягом року матеріалу	
66.	Узагальнення та систематизація вивченого протягом року матеріалу. Контрольна робота (тести).	
67.	Література на літо.	
68.	Підсумковий урок.	
69.	Резерв для вчителя (карантин, свята тощо).	
70.		

Відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5 - 11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів ("Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України". - N 16-17. - 2008. - С. 40 - 46) поточна оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом, що засвідчує дату проведення заняття, коли здійснювалося оцінювання учня (учениці).

Оцінка за контрольний твір є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють в колонці з датою написання роботи, надпис в журнальній колонці "Твір" не робиться. У 9 - 11 (12) класах оцінка за контрольний домашній твір виставляється у колонці з датою наступного уроку (надпис "Твір" не робиться).

Без дати виставляють оцінку за читання напам'ять поетичних або прозових творів (надпис в журнальній колонці - "Напам'ять"), з метою накопичення оцінки за читання учнями напам'ять до виставлення найближчої тематичної.

Надпис Зошит, як і записи інших форм контролю, роблять у формі називного відмінка: "Зошит" (а не "за зошит"; I семестр (а не "за I семестр") і т. д.

Відповідно до наказу МОН України від 05.05.2008 р. N 371 ([v0371290-08](#)) "Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти" ("Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України" N 13 - 15. - 2008) тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт, не відводячи на це окремого уроку.

Тематичне оцінювання визначає рівень навчальних досягнень з певної літературної теми (частини теми, сукупності тем). Тематичний бал виставляють за результатами поточного оцінювання, враховуючи всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Тематичний бал не підлягає коригуванню (повторне тематичне оцінювання не проводиться і оцінка за повторне тематичне оцінювання не виставляється).

Якщо учень (учениця) був(ла) відсутній(я) на уроках протягом вивчення теми, не виконував(ла) вимоги навчальної програми, у колонку з надписом "Тематична" виставляється н/а (не атестований (а)).

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок і має бути наближеним до середнього арифметичного від суми балів тематичного оцінювання літературних знань (за календарно-тематичним плануванням кількість тематичних оцінок не може бути менше 3 за семестр у кожному класі).

Отже, за 1 семестр, наприклад, у 9 класі з кількістю 2 годин на тиждень, семестровий бал виводять на основі трьох тематичних. При цьому слід враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учнів з предмета, важливість теми (тривалість її вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу тощо), але завжди на користь учня.

Наприклад, за відсутності 1 тематичної оцінки (учень був не атестований (н/а) з поважної причини) семестровий бал має бути наближений до середнього арифметичного від суми балів тематичного оцінювання літературних знань: тематична + тематична.

Якщо учень з поважної причини був відсутній на шкільних заняттях більше половини навчального часу в семестрі і має лише 1 тематичну оцінку або не має тематичних оцінок взагалі, такий учень не може бути атестований за семестр. Напроти прізвиська такого учня в колонці I семестр має стояти запис - не атестований(а) - (н/а). Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Підвищення семестрової оцінки учнями: 9 класів - не дає їм права на отримання свідоцтва з відзнакою; 10 - 11(12) класів - не дає їм права бути претендентами на нагородження золотою "За особливі успіхи у навчанні" та срібною "За успіхи у навчанні" медалями.

Згідно з листом Міністерства освіти і науки України від 30.01.2009 р. N 1/9-73([v9 73290-09](#)) "Про порядок закінчення навчального року та проведення державної підсумкової атестації у загальноосвітніх навчальних закладах в 2008/09 навчальному році" державна підсумкова атестація із зарубіжної літератури в 9 класі проводитиметься в усній формі за білетами, які складаються з двох завдань. Завдання білетів відображають розмаїття представлених у чинних програмах напрямів, методів, стилів, родів, жанрів, тем тощо. Формулювання запитань відображають усталені у шкільній практиці інтерпретації творів зарубіжної літератури, пропорційно поєднуючи різні аспекти вивчення національного та світового художнього письменства: від морально-етичного до суто естетичного.

Державна підсумкова атестація з курсу зарубіжної літератури в 11 класі проводиться в усній формі за білетами, розробленими і затвердженими Міністерством освіти і науки України. Питання білетів охоплюють більшу частину матеріалу, який опановувався учнями протягом двох навчальних років (10 - 11 класи), і

враховують наявність варіативних програм з предметів.

Окремо пропонуються білети для проведення державної підсумкової атестації із зарубіжної літератури у класах філологічного профілю. Білети укладено на основі чинних профільних програм для вивчення предметів. Структура цих білетів інша - вони містять по три завдання, які спираються на чинні програми для профільних філологічних класів із зарубіжної літератури. Вимоги, які ставляться до навчальних досягнень учнів є дещо вищими, тож і самі формулювання питань є складнішими і глибше охоплюють літературний матеріал.

Під час вивчення зарубіжної літератури в усіх класах слід активніше використовувати сучасні педагогічні технології (комп'ютеризоване навчання, інтерактивні види і форми роботи), які збільшують пізнавальну самостійність учнів та мотивують потребу розвитку їхньої читацької культури. Серед інтерактивних форм роботи на уроках зарубіжної літератури поширення набуває навчальна взаємодія учнів у парах, мікрогрупах, групах, що здебільшого застосовуються під час пошуку та аналізу інформації, виконання практичних завдань, підготовки диспутів, семінарів, різноманітних творчих завдань тощо. З метою надання школярам більших можливостей для спілкування, висловлювання власних думок і почуттів доміантною формою навчання на уроках зарубіжної літератури в усіх класах має бути діалог, під час якого виявляється рівень знань учнів.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи в процесі викладання зарубіжної літератури зростає роль інноваційних технологій, використання яких значно сприятиме піднесенню якості та інтенсивності навчального процесу, приверненню уваги учнівської молоді до найкращих надбань світового красномовства. Одним із продуктивних і перспективних напрямів такої роботи є використання можливостей комп'ютерної техніки, за допомогою якої передовсім якнайкраще вирішується проблема забезпечення вчителя й учня художніми текстами та науково-методичною літературою.

Великим заохоченням до освоєння сучасними школярами літературних скарбів народів світу може стати використання в навчальному процесі можливостей Інтернету. Для цього доцільно активніше використовувати на уроках зарубіжної літератури та в позаурочній діяльності інформацію, розміщену на відповідних тематичних сайтах. Серед найцікавіших сайтів, матеріалом яких учитель зарубіжної літератури може скористатися найперше й рекомендувати їх школярам, слід назвати такі: Бібліотека світової літератури (оригінали та переклади): <http://ae.lib.narod.ru> Літературна інтернет-бібліотека школяра: <http://litbook.by.ru>. Антична література: <http://pergam.chat.ru>. Електронна бібліотека "Джерело": <http://ukriib.com>. Бібліотека Українського центру: <http://ukrcenter.com>. Національна бібліотека України для дітей з віртуальною бібліографічною довідкою: <http://chl.kiev.ua>

Кожен з-поміж цих сайтів має свою специфіку щодо наповнення та використання в навчальному процесі. Окремо слід відзначити наявність на згаданих сайтах найкращих зарубіжних творів як в україномовних перекладах, так і мовою оригіналу. Це дозволяє в процесі вивчення зарубіжної літератури активніше використовувати мову оригіналу літературного твору, який вивчається. Така робота сприятиме не лише літературній, а й мовній освіті школярів, зростанню їхньої комунікативної компетентності.

Великий навчальний потенціал мають та ефективно можуть використовуватися й Інтернет-сайти, де розміщено біографічні відомості про письменників, і тематичні сайти (наприклад, "Персько-таджицька поезія"), де згруповано відомості з певних літературних тем, епох або напрямів. Використання можливостей таких сайтів сприяє зміцненню літературної та загальногуманітарної підготовки школярів, дає їм змогу зекономити час на підготовку до занять, посилює їхнє зацікавлення вивченням предмета.

Ще одним напрямом роботи, пов'язаною з оновленням методичної

бази навчання зарубіжної літератури та покликаній піднести ефективність її вивчення школярами, є використання мультимедійних технологій, які являють собою скоординоване одночасне функціонування візуального й аудіорядів, використання фото- й кіноматеріалів, малюнків, таблиць, схем, текстів і т. ін., підпорядкованих певній навчальній темі. Учитель може використовувати готові мультимедійні навчальні програми, а може розробляти власні зразки таких програм.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо вивчення іноземних мов
у 2009/10 навчальному році

Основна мета навчання іноземної мови в школі полягає у формуванні комунікативної компетенції здатності і готовності здійснювати іншомовне міжособистісне спілкування з носіями мови та виходом на діалог культур через посилення культурознавчого аспекту в змісті навчання мовам та залучення учнів до культури країни, мову котрої вони вивчають.

Основними підходами до навчання іноземних мов є особистісно-орієнтований, діяльнісний та комунікативно-когнітивний у центрі уваги котрих є особистість дитини, врахування її особливостей, можливостей та здібностей. Вони реалізуються на основі диференціації та індивідуалізації навчання, використання нових інформаційних технологій, дотримання принципів продуктивності навчання, автономії учня, наступності, орієнтації на мовленнєвий розвиток, навчання у "співробітництві" та методом "проектів", а також через введення профілів.

Іноземна мова як предмет характеризується:

- міжпредметним характером (зміст мовлення іноземною мовою може містити інформацію з різних галузей знань, наприклад, літератури, мистецтва, історії, географії, математики та інших);
- багатофункціональністю (може виступати як ціль навчання і як засіб отримання інформації в різноманітних галузях знань).

Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів.

Згідно листа МОН від 20.02.2009 р. N 1/9-120 ([v 120290-09](#)) "Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2009/10 навчальний рік" робочі навчальні плани на 2009/10 навчальний рік складаються:

- для початкової школи - за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН України від 29.11.2005 р. N 682 ([v0682290-05](#));

- для 5 - 9 класів - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 р. N 132 ([v0132290-04](#)), зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 р. N 66 ([v0066290-09](#)) (додатки 1 - 4);

- для 10 - 11 класів - за Типовими навчальними планами для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженими наказом МОН України від 20.05.2003 р. N 306 ([v0306290-03](#));

- для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов: 1 - 9 класи - за Типовим навчальним планом спеціалізованих шкіл цього типу, затвердженим наказом МОН України від 13.03.2006 р. N 182 ([v0182290-06](#)); 10 - 11 класи - за Типовими навчальними планами спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу, затвердженими наказом МОН України від 16.07.2001 р. N 516 ([v0516290-01](#)) (додатки 1, 2);

- для спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів: 5 - 9 класи - за Типовими навчальними планами 12-річної школи, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 р. N 132 ([v0132290-04](#)), зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 р. N 66

[\(v0066290-09 \)](#) (додаток 22); 10 - 11 класи - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02 - 2004/05 навчальні роки, затвердженими наказом МОН України від 25.04.2001 р. N 342([v0342290-01](#)) (додаток 7);

5 - 9 класи загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин з вивченням двох іноземних мов можуть користуватися варіантами навчальних планів, доведеними до місцевих органів управління освітою та шкіл листом МОН України від 14.06.2005 р. N 1/9-321([v-321290-05](#)) (додаток 1). За цим варіантом можуть також складатись робочі навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів, які передбачають вивчення двох мов національних меншин (замість другої іноземної мови планується мова національної меншини).

Гранична наповнюваність класів та тривалість уроків встановлюються відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту" ([651-14](#)). Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 20.02.2002 р. N 128 ([z0229-02](#)).

Згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, а також при вивченні інших предметів за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

Інваріантна складова типового навчального плану основної школи (2 - 9 класи) забезпечує реалізацію змісту іншомовної освіти на рівні Державного стандарту.

Предмети та курси за вибором визначаються загальноосвітнім навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

У 2009/10 навчальному році, як і в попередні роки, іноземна мова буде вивчатися за декількома навчальними програмами, а саме:

10 - 11 класи: "Програми для середніх загальноосвітніх шкіл. Іноземні мови 10 - 11 класи". Науково-методичний журнал "Іноземні мови в навчальних закладах". К.: Педагогічна преса, 2006;

"Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови, Іноземні мови. 10 - 11 класи". Науково-методичний журнал "Іноземні мови в навчальних закладах". К.: Педагогічна преса, 2006;

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. Програми для профільного навчання. 10 - 11 класи, К.: Навчальна книга, 2004;

2 - 9 класи: "Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 2 - 12 класи". К.: Перун, 2005;

"Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Друга іноземна мова 5 - 12 класи", К.: "Перун", 2005 р.;

"Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови 1 - 12 клас". Науково-методичний журнал "Іноземні мови в навчальних закладах". К.: Педагогічна преса, 2005.

Навчальні програми не встановлюють порядок (послідовність) вивчення предметної тематики у рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення котрого є об'єктом контролю та оцінювання.

Програми з іноземних мов мають наскрізний характер та представлені в єдиній системі, в діяльній термінології з чітко вираженою кореляцією між класами.

Початкова школа (1 - 4 класи)

Вивчення іноземної мови з 2 класу є соціальним замовленням та вимогою часу і базується на психологічних особливостях дітей 7 - 8 років (інтенсивне формування пізнавальних процесів, швидке запам'ятовування мовної інформації, особлива здатність до імітації відсутність мовного бар'єру тощо), що дозволяє їм оволодіти основами спілкування іноземною мовою з меншими затратами часу та

зусиль у порівнянні з учнями інших вікових груп.

На початковому етапі навчання іноземних мов велике значення має створення психологічних та дидактичних умов для розвитку в учнів початкових класів бажання вивчати іноземну мову, стимулювання потреб в ознайомленні зі світом закордонних ровесників та використання іноземної мови для цих цілей; формування елементарних умінь міжособистісного спілкування іноземною мовою з опорою на рідну мову.

Вивчення іноземної мови в початковій школі спрямовано на:

- створення умов для ранньої комунікативно-психологічної адаптації до нового мовного світу, що відрізняється від світу рідної мови і культури, і для подолання у подальшому психологічного бар'єру у використанні іноземної мови як засобу комунікації;

- ознайомлення з іншомовним пісенним, віршованим та казковим фольклором, світом ігор та розваг;

- набуття дітьми соціального досвіду за рахунок розширення спектру комунікативних ролей у ситуаціях сімейного та шкільного спілкування, з друзями і дорослими іноземною мовою;

- формування уявлень про спільні риси та особливості спілкування рідною та іноземною мовою;

- формування елементарних комунікативних умінь у 4 видах мовленнєвої діяльності з урахуванням можливостей та потреб молодших школярів;

- формування деяких універсальних лінгвістичних понять, що спостерігаються в рідній та іноземній мовах.

Організуючи навчальний процес в початковій школі важливо відмовитись від домінування фронтальних форм навчання. Заняття у початковій школі повинні розглядатись не як урок (в традиційному розумінні), а як організація спільної справи з дітьми, навчальна співпраця. Для цього необхідно активно використовувати групові форми роботи, в процесі яких мова органічно вливається в діяльність учня. Важливо створити умови, при яких дитина відчуває позитивні емоції.

Необхідно використовувати гру, як важливий методичний прийом, що дозволяє створити ситуацію, де дитина не може просидіти мовчки. Учень оволодіває новою мовою в процесі взаємодії (з дорослими і товаришами, героями казки або оповідання, вірша або пісні. При цьому потрібно звертатися не тільки до сюжетно-рольових ігор, але і до рухових, мімічних, настільних (доміно, кубики тощо).

В практиці спілкування необхідно набагато ширше використовувати можливості музичної, танцювальної, мистецької діяльності. Це повинно бути не просто малювання на тему, а тренування дітей у засвоєнні лексичного матеріалу. Вивчаючи, продукуючи, інсценуючи вірші, пісні, казки іноземною мовою, учень залучається до культури країни, мову якої він вивчає. Уже на початковому етапі можна залучати учнів до виконання елементарних проектів. Наприклад, за темами: "Моя сім'я і я", "Улюблена домашня тваринка", "Моя кімната", "Улюблена пора року".

Велике значення у початковій школі надається здоров'я збережним технологіям за рахунок зміни видів діяльності: з навчально-мовленнєвої на навчально-ігрову, інтелектуальної на рухову, з метою запобігання втомленості учнів.

У початковій школі в учнів повинен бути сформований мінімальний рівень володіння мовою, достатній для елементарного спілкування в типових повсякденних ситуаціях, в тому числі і з носіями мови. Учні оволодівають комунікативними вміннями у чотирьох видах мовленнєвої діяльності:

говоріння, читання, аудіювання, письма.

10 лютого 2009 року, за ініціативи міністра освіти і науки України І.О.Вакарчука, відбулася Всеукраїнська нарада з питань вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів.

Учасники наради обговорили особливості раннього вивчення іноземних мов та визначили шляхи поліпшення навчання іноземних мов у дошкільних закладах та початковій школі.

Зокрема, йшлося про напрями інтеграції іноземної мови у дитячі види діяльності; забезпечення наступності у навчанні старших дошкільників та молодших школярів; створення сучасного навчально-методичного та кадрового забезпечення навчання іноземних мов дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. На основі пропозицій учасників наради було розроблено проект Плану дій щодо поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009 - 2012 роки.

Метою Плану дій з поліпшення якості вивчення іноземних мов у дошкільних навчальних закладах та у початковій школі є створення умов щодо нормативно-правового, навчально-методичного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення розвитку іншомовної освіти.

Реалізація Плану передбачає досягнення таких цілей:

- забезпечення рівного доступу до якісної іншомовної освіти дітям дошкільного віку та молодшим школярам відповідно до їхніх нахилів та потреб;

- оновлення змісту дошкільної іншомовної освіти;

- упровадження сучасних технологій і методик навчання іноземних мов;

- створення якісного навчально-методичного забезпечення вивчення іноземних мов;

- поліпшення якості кадрового забезпечення дошкільних навчальних закладів та початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів.

Важливо підвести молодших школярів, не порушуючи в цілому специфіку раннього навчання, до більш систематичного комунікативно-когнітивного вивчення мов, з метою забезпечення більш плавного продовження його вивчення в 5 класі основної школи.

Організація навчально-виховного процесу та навчально-методичне забезпечення у 9 класі

На кінець 9 класу планується досягнення учнями загальноєвропейського рівня (A2+ - B1) підготовки з іноземних мов. Цей рівень дає можливість випускникам основної школи використовувати іноземну мову для продовження навчання у старшій школі, у спеціалізованих навчальних закладах і для подальшої самоосвіти.

допрофільна підготовка учнів 9 класів має забезпечити умови вибору учнями відповідного напрямку подальшого навчання і своєї професійної діяльності в цілому.

допрофільна підготовка у 9 класі реалізується через:

- ціленаправлену насиченість змісту навчальних матеріалів, що використовуються для вивчення іноземної мови в 9 класі, інформацією про різноманітні сфери професійної діяльності (відповідно до профілів старшої школи);

- курсів за вибором, що дозволяють розширити інформаційне поле школярів у співвіднесенні з комунікативною компетентністю. Вони можуть сприяти більш поглибленому формуванню в учнів уявлень про соціокультурний аспект країни, мова якої вивчається, про національний характер культури в різноманітних її проявах (література, мистецтво, народна творчість, архітектура, національні традиції) - в порівнянні з рідною культурою, та поглиблювати лінгвістичні знання учнів.

У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства освіти і науки України та оприлюднюється через "Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України". Із зазначеним переліком можна буде ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки

України www.mon.gov.ua. Для учнів 9 класу 12-річної школи підготовлені нові підручники та навчально-методичні комплекти.

Англійська мова (8 рік навчання)			
1.	Карп'юк О.Д.	вид. "Астон"	Підручник належить до завершені лінії підручників для учнів 2 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит, книжка для вчителя, книжка для читання, компакт-диск з аудіосупроводом
2.	Несвіт А.М.	вид. "Генеца"	Підручник належить до завершені лінії підручників для учнів 2 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
3.	Калініна Л.В. Самойлюкевич І.В.	вид. "Наш час"	Підручник належить до незавершеної лани підручників для учнів 8 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
Англійська мова як друга іноземна (5 рік навчання)			
1.	Коломінова О.О.	вид. "Інститут сучасного підручника"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників лише для учнів 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (друга іноземна мова). Додаткових засобів навчання не передбачено
2.	Кучма М.О.	вид. "Підручники і посібники"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників лише для учнів 9 класів загальноосвітніх

			навчальних закладів (друга іноземна мова) і є продовженням лінії підручника авторів Кучма М. О. Морська М. О. Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
3.	Сірик Т.Л. Сірик С.В.	вид. "СТЛ-Книга"	Підручник належить до завершені лінії підручників для учнів 5 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (друга іноземна мова). Додаткових засобів навчання не передбачено
Німецька мова (8 рік навчання)			
1.	Басай Н.П.	вид. "Освіта"	Підручник належить до завершені лінії підручників для учнів 2-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит, книжка для читання.
2.	Кириленко Р.О., Орап В.І.	вид. "Генеза"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників для учнів 6 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
3.	Савченко Л.П.	вид. "Інститут сучасного підручника"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників для учнів 7 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
Німецька мова (5 рік навчання)			
1.	Горбач Л.В.	вид. "Генеза"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників

			для учнів 7 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (друга іноземна мова). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
2.	Сидоренко М.М., Палій О.А.	вид. "Інститут сучасного підручника"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників для учнів 6 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
3.	Сотникова С.І.	вид. "Ранок"	Підручник належить до завершеної лінії підручників для учнів 6 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (друга іноземна мова). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
Французька мова (8 рік навчання)			
1.	Клименко Ю.М.	вид. "Генеза"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників для учнів 6 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
2.	Чумак Н.П.	вид. "Перун"	Підручник належить до завершеної лінії підручників для учнів 2 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
Французька мова (5 рік навчання)			
1.	Дугсльна Т.А.	вид. "Перун"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників лише для учнів 9 класів

			загальноосвітніх навчальних закладів (друга іноземна мова). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
2.	Клименко Ю.М.	вид. "Гене́за"	Підручник належить до незавершеної лінії підручників для учнів 8 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (друга іноземна мова). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.
Іспанська мова (8 рік навчання)			
1.	Редько В.Г.	вид. "Гене́за"	Підручник належить до завершеної лінії підручників для учнів 2 - 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Додаткові засоби навчання: робочий зошит.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов Наказом Міністерства освіти і науки України N 371 ([v0371290-08](#)) від 05.05.2008 р. затверджено критерії навчальних досягнень учнів з іноземних мов. У порівнянні з попередніми уточнені схеми і критерії оцінювання письма, оскільки формат завдань з іноземних мов носить компетентнісний характер і тею чи іншою мірою охоплює всі компоненти комунікативної компетенції в якості об'єктів контролю.

Обсяг тексту, рівень складності, лексична та граматична наповнюваність, тематика текстів для аудіювання та читання; обсяг висловлювань монологічного висловлювання та кількість реплік у діалогічному мовленні, характер і тематика, лексична і граматична наповнюваність для говоріння; обсяг письмового повідомлення, його тематика, структура, повнота розкриття змісту, лексична насиченість та рівень граматичної компетентності для письма визначається вчителем відповідно до Програмових вимог для кожного етапу навчання та типу навчального закладу.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація. Більшість прийомів поточного оцінювання спрямовано на детальну перевірку окремих параметрів мови або вмій мовлення, яких щойно навчили, тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання і виставляється єдиний тематичний бал. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Один раз наприкінці семестру проводиться оцінювання за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), яке враховується при виставленні семестрового балу.

Для виконання всіх видів навчальних робіт з іноземної мови учням рекомендується мати зошити з першого року навчання (2 клас)

мати 2 зошити, один з яких може бути на друкованій основі. Для виконання тематичних, підсумкових, контрольних робіт окремі зошити не заводяться.

При перевірці робіт з іноземної мови у початковій школі (2 - 4 класи) вчитель виправляє помилки і пише зверху правильний варіант слова, виразу тощо. Зошити, у яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються після кожного уроку у всіх учнів з виставленням оцінок.

У 5 - 9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

У 10 - 11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи, але з таким розрахунком щоб один раз на місяць перевірялись роботи всіх учнів.

Наявність словників перевіряється один раз на семестр. Вчитель виправляє помилки і ставить підпис та дату перевірки.

Всі записи в зошитах учні повинні проводити з урахуванням наступних вимог:

- писати акуратно та розбірливо;
- записувати дату виконання роботи (число та місяць). Дата в зошитах з іноземних мов записується так, як це прийнято у країні, мова котрої вивчається. Наприклад: Wednesday, the tenth of December; Donnerstag, den zehnten September; Jeudi, le dix septembre; Primero de septiembre, jueves. Після дати необхідно вказати, де виконується робота (класна чи домашня робота).
- вказати номер вправи, або вид роботи, що виконується.
- зошити з іноземної мови підписувати мовою, що вивчається, наприклад:

English	Deutsch	Francais	Espanol
Galina Sedova	Olga Karpova	Helena Popova	Galina Popova
Form 5 A	Klasse 5 A	Classe 5 B	Grado 5 B
School 167	Schule 167	Ecole 167	Escuela 167

Звертаємо увагу, що наказом МОН від 03.06.2008 р. N 496 ([v0496290-08](#)) затверджено інструкцію з ведення класного журналу учнів 5 - 11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів. Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу "Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета".

Не менш важливим на сьогоднішній день у сучасній школі є самооцінювання. Одним з найефективніших інструментів, що допомагає розвинути в учня здатність до самооцінювання в іншомовному навчанні є Європейське мовне портфоліо.

Основна суть портфоліо - "показати все, на що ти здібний (а)". Педагогічна філософія портфоліо передбачає зміщення акценту з того що учень (учениця) не знає і не вміє, на те, що він знає і вміє з певної теми, розділу, предмета;

інтеграцію кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

Використання Європейського мовного портфоліо дозволяє зробити процес іншомовного навчання більш прозорим для учнів, допомагаючи їм розвивати їхню здатність до відображення та самооцінювання, таким чином, надаючи їм можливість поступово збільшувати свою відповідальність за власне навчання.

Використовуючи Європейське мовне портфоліо у навчанні, учні знайомляться із загальноєвропейськими рівнями володіння мовою, вчать працювати з ними. Отже, за допомогою Європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, в тому числі під час формування чи підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів відповідно до загальноєвропейських рівневих стандартів.

Така форма оцінювання індивідуальних досягнень учнів та визначення рівня готовності до продовження навчання за певним

профилем, як портфоліо, може бути використана і у 9 класах основної школи.

Під час вивчення іноземної мови дія самооцінювання може фокусуватися на трьох аспектах. Перший – це сам навчальний процес. Учні повинні бути здатними оцінити, наскільки добре вони навчаються взагалі на певному етапі та наскільки успішно виконують індивідуальні завдання та досягають навчальних цілей. Другий аспект для самооцінювання – це учнівські комунікативні уміння, відповідно до рівнів і дескрипторів, розроблених Радою Європи. Третій аспект – це лінгвістична компетенція учня. Використовуючи самооцінювання, учні вчаться контролювати свій лінгвістичний здобуток і виправляти помилки, використовуючи ті самі шкали і оціночні схеми, які використовуються під час оцінювання іншими. Таким чином, вони починають глибше розуміти методи оцінювання, що може допомогти їм краще скласти підсумкові іспити (тести).

На сьогодні розроблено український варіант Європейського мовного портфоліо який проходить апробацію у п'яти регіонах України (Харків, Одеса, Донецьк, Чернівці, Тернопіль) та підготовлено і видруковано методичний посібник "Європейське мовне портфоліо: Методичний посібник. – Тернопіль: Лібра Терра, 2008.". Більш детально ознайомитися з основними положеннями щодо використання Європейського мовного портфоліо можна на сайтах: www.coe.int/portfolio; www.cilt.org.uk/elp.htm; www.nacell.org.uk/elp.htm; www.eelp.gar.it; www.europeestaalportfolio.nl та безпосередньо звернувшись до національного експерта проекту Карп'юк О.Д. за адресою: karpiuk@Lua

Самооцінювання та традиційне оцінювання не можуть замінити одне одного, але в ідеалі вони повинні доповнювати одне одного. Самооцінювання базується на учнівській розвинутій здібності рефлексії з метою оцінити свої знання, уміння й досягнення. Оцінювання іншими надає більшої об'єктивності у вимірюванні тих самих знань, навичок і досягнень. Використання цих двох видів оцінювання сприятиме розвитку учнівської автономії, впровадженню компетентнісного підходу у навчанні іноземних мов, кращого розуміння загальноєвропейських оціночних стандартів.

Більш детально ознайомитись із основними положеннями Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти можна на сайтах: <http://www.coe.int>; www.britishcouncil.org.ua; www.goethe.de/kiev

Програмою зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов, що розроблена Міністерством освіти і науки України, передбачено оцінювання основних видів мовленнєвої діяльності з метою визначення рівня навчальних досягнень учасників зовнішнього незалежного оцінювання відповідно до вимог чинних навчальних програм. Рівні сформованості мовленнєвої діяльності визначені як середній, достатній та високий. Вищезазначені рівні відповідають вимогам чинних навчальних програм та критеріям оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов. Більш детально з Програмою можна ознайомитись на сайті Міністерства www.mon.gov.ua. Для підготовки до незалежного оцінювання можна використовувати матеріали, розроблені українськими авторами: "Тестові завдання з французької мови" автор Клименко Ю.І. вид "Генеза"; "Тестові завдання з англійської мови" автори:

Несвіт А.М., Пуха З.Д. вид "Генеза"; "Тестовий контроль з німецької мови" автори: Микитюк С., Ляшенко С. та навчальне методичні комплекти видавництва: Оксфорд (Matrix; Oxford Exam Excellence), Експрес Паблішінг (- FCE Use of English; FCE Practice Tests 1; FCE Practice Tests2), Логмен Піпсон (Opportunities; Success; Activate!), Макміллан (Laser; Destination; Check your Vocabulary for FCE), навчально-методичні комплекси видавництва Hueber, навчально-методичні комплекси видавництва CLE International.